

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Alžběta Brilová

**KOMPARACE VYBRANÝCH
ASPEKTŮ PRÁVNÍ ÚPRAVY
OTROCTVÍ A JEHO ZRUŠENÍ V
USA A VE VELKÉ BRITÁNII**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Radim Seltenreich

Katedra právních dějin

Datum vypracování (uzavření rukopisu): 30. 9. 2016

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30. 9. 2016

Autorka diplomové práce

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu své diplomové práce, panu doc. JUDr. Radimu Seltenreichovi, za laskavé a trpělivé vedení a cenné rady. Upřímné díky patří také JUDr. Jiřímu Šoušovi, Ph.D., který mne přivedl ke zpracování tohoto tématu.

Z hloubi srdce pak děkuji svojí rodině a především svému manželovi za bezbřehou podporu a pochopení.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Teoretická východiska	8
	2.1 Pojmy	8
	2.1.1 Otroctví.....	8
	2.1.2 Otrokářská společnost.....	9
	2.1.3 Abolice.....	10
	2.2 Geneze a stručný vývoj otroctví.....	11
	2.3 Obecně k právní úpravě otroctví	15
	2.3.1 <i>Slave law</i>	15
	2.3.2 Vliv konceptu přirozeného práva, osvícenství a náboženství.....	17
3	Komparace právní úpravy otroctví v USA a ve Velké Británii	21
	3.1 Geografická, historická a sociologická charakteristika zkoumaných oblastí	21
	3.1.1 Anglie	22
	3.1.2 Indie	23
	3.1.3 Karibik.....	24
	3.1.4 Další britské kolonie	27
	3.1.5 Pevninská Severní Amerika.....	28
	3.2 Výběr zkoumaných aspektů právní úpravy otroctví	35
	3.2.1 Uvržení do otroctví a způsoby zotročení	35
	3.2.2 Rodinné právo - manželství a partnerství, výchova dětí	36
	3.2.3 Otrok jako věc a majetek	38
	3.2.4 Právní ochrana otroka	39
	3.2.5 Právní osobnost otroka, způsobilost k jednání	40
	3.2.6 Procesní způsobilost otroka, jeho úloha v soudních sporech	40
	3.2.7 Dědické právo.....	41
	3.2.8 Konec zotročení, manumise	42
4	Komparace zrušení otroctví v USA a ve Velké Británii.....	44
	4.1 Britská cesta ke zrušení otroctví.....	45
	4.1.1 Vývoj práva směrem k abolicionismu	46
	4.1.2 Zákaz obchodu s otroky.....	48
	4.1.3 Zrušení otroctví.....	49

4.1.4	Epilog.....	50
4.2	Americká cesta ke zrušení otroctví	51
4.2.1	Otroctví v období před válkou za nezávislost a v prvních dekádách republiky	51
4.2.2	Přehledy k občanské válce	57
4.2.3	Sever proti Jihu	59
4.2.4	Epilog - poválečná Rekonstrukce a další vývoj.....	60
5	Závěr	65
	Seznam pramenů a odborné literatury	66
	Shrnutí.....	69
	Resumé.....	70

1 Úvod

Není vcelku pochyb o tom, jaký postoj bychom k otroctví měli zaujmout. Z pohledu moderního člověka jde o instituci zrušitelnou a odsouzeníhodnou. Zaujetí postoje však není předmětem této práce, to by byl úkol příliš jednoduchý. Čím se na následujících stranách budeme zabývat, je zkoumání, jak bylo a jak vůbec mohlo být něco tak "přirozeně nepřirozeného" zakotveno v právních rádech společností, jež se dnes obecně považují za vzory vyspělé společnosti. Než však budeme přehnaně kritičtí, připomeňme, že je nanejvýš důležité nahlížet tento fenomén dobovou optikou. "V moderní spotřební společnosti jsou věci levné a lidská práce drahá. V osmnáctém století platil přesný opak."¹ V předmětné době nebyla většina obyvatelstva Evropy svobodná v tom smyslu, jak svobodu chápeme dnes. Nemohli reálně rozhodovat o svém bydlišti, zaměstnání ani jiných základních aspektech života. Domnívám se, že je vhodné a prospěšné vyvarovat se odsuzujících tendencí a lépe je soustředit se na pozitivní aspekty celé věci - na hrdinství těch, kdo se aktivně vzepřeli smýšlení svých současníků, na jejich vizionářství a schopnost dohlédnout dále než k hranicím vlastních pozemků a vlastních životů. Tito lidé - vedle filosofů a politiků mezi nimi byli také právníci a právní teoretikové - jsou těmi, kdo napříč dějinami posouvají společnost mílovými kroky kupředu.² A proto považuji za přínosné znovu se k této historické látce vracet, přemýšlet o ní a připomínat jí.

Ve svojí práci si za úkol kladu popsat, jak tato vpravdě *zvláštní instituce* fungovala v praxi a právu anglosaského světa, jak se systémově lišila v jednotlivých vybraných oblastech a co bylo příčinou těchto odlišností, a dále jak postupně došlo k jejímu (oddělenému avšak souvztažnému) zrušení ve Velké Británii a ve Spojených státech amerických. Doufám také, že se podaří alespoň nastínit odpověď na otázku, jak je možné, že téměř zčistajasna došlo zrovna v této době k tak vážnému zpochybnění instituce, která měla v lidských dějinách bohatou historii a po drtivou

---

¹ Wasson cituje Paula Langforda in WASSON, Ellis Archer. *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3267-1. S. 34.

² Za všechny promlouvá odvážně a "moderně" ve své krátké stati *Úvahy o otroctví černochů: Dedikační list černochům v otroctví* Condorcet, poslední francouzský osvícenský filosof. CONDORCET, Jean Antoine Nicolas de. *Náčrt historického obrazu pokroků lidského ducha s dodatkem: Ukázka ze stati "Úvahy o otroctví černochů"*. Praha: Academia, 1968. Bez ISBN. S. 201 - 216.

většinu své existence byla vnímána jako prospěšná.³ Nejdříve ale laskavého čtenáře uvedu do problematiky zpracováním nejdůležitějších teoretických východisek.

---

³ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-236-8. S. 190.

2 Teoretická východiska

2.1 Pojmy

2.1.1 Otroctví

Definice otroctví nalezneme v literatuře celou řadu. Výstižnou ekonomicko-právní formulaci nabídl Montesquieu ve spise *O duchu zákonů*: "Otroctví v pravém slova smyslu je právní vlastnictví, které má jeden člověk nad druhým, takže je absolutním pánem jeho života i majetku."⁴ Protože však lze namítnout, že prodat bylo možné i nevolníka, případně že evropské ženy nemohly až do 19. století uzavírat smlouvy bez souhlasu otce či manžela, zdůrazňují někteří autoři především sociální aspekty otroctví (O. Patterson používá výrazu "sociální smrt").⁵ Křížová jej definuje jako "dědičné zbavení lidského jedince všech práv i možnosti rozhodovat o sobě sama"⁶, Klein hovoří o "systému totální kontroly jedné skupiny osob nad životem a pracovní silou jiné skupiny osob", Davis vyjmenovává základní prvky otroctví, tedy, že osoba otroka je movitým majetkem jiného člověka a objektem prodeje a jiných dispozic, že vůle otroka je v pravomoci jeho pána, že práce otroka je vynucována a dále, že vztah otroka a pána je mimo rámce rodinných vztahů, což jej odlišuje od (podřadného) postavení žen a dětí v patriarchální rodině.⁷

V anglosaském prostoru známe také další formy závislosti a nedobrovolné práce - zejména "*indentured servitude*" nebo "*indentured labor*" ("nájemná služba", resp. "nájemná práce", kterou se budeme zabývat níže), "*apprenticeship*" ("učňovství", jak se v britské i americké legislativě označoval přechodný status mezi otroctvím a svobodou, také viz níže)⁸, "*peonage*" ("nucená práce", při které k sobě bývalý pán přivazoval otroka dluhy, typická pro Indii viz níže) a "*serfdom*" ("nevolnictví" či "vazalství", popř. "služba"). Čím se od nich otroctví liší? Odpověď není zcela jednoznačná a každý z autorů vyzdvihuje jiný aspekt. Můžeme vytknout, že nevolník/vazal se nemohl odstěhovat z půdy, neboť byl svým pánem vlastněn, ale žil i

---

⁴ Tato definice byla převzata i do Konvence o otroctví Společnosti národů (1926), která se stala základem pro všechny moderní dokumenty proti otroctví, a kde je otrok definován jako "osoba, nad níž jsou vykonávána některá nebo všechna vlastnická práva". KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 9.

⁵ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 9 a DAVIS, David Brion. *Inhuman bondage: the rise and fall of slavery in the New World*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-533944-4. S. 30.

⁶ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 8.

⁷ DAVIS 2006 op. cit. S. 30.

⁸ K *apprenticeship* a pracovnímu právu v USA viz HORWITZ, Morton J. *The transformation of American law, 1780-1860*. 3. print. Cambridge: Harvard University Press, 1977. Studies in legal history. ISBN 0-674-90371-4. S. 91 - 93 a 207 - 210.

s rodinou v komunitě, v rámci které byl relativně svobodný. Byl sice zbavován výtěžků své práce, ale nepozbýval zcela všech svých práv. Oproti tomu otrok byl z hlediska práva "mrtev".⁹ Podle Křížové je rozhodné násilí doprovázející uvržení do otroctví. Nevolnictví a vazalství bylo alespoň teoreticky vztahem založeným na prvotní vzájemné dohodě, zatímco otroctví bylo vztahem mocenským, založeným na násilném aktu.¹⁰ Naproti tomu Klein zastává názor, že existence otroků jako vyhraněné společenské skupiny předpokládá z principu také existenci společenské elity, tedy někoho, kdo bude otroky vlastnit a ovládat. A právě vlastnický vztah pána a otroka, tedy pojetí otroka jako majetku, se kterým je možné obchodovat, je podle něj tímto odlišujícím znakem.¹¹

Otroctví jako takové, jak uvádí Křížová, může mít různé dílčí podoby, avšak jeho základ je vždy stejný - je jím odebrání veškerých atributů lidské bytosti a absolutní závislost otroka na vůli pána. "Otrok má formálně postavení nástroje, věci, kterou je možné prodat, zastavit, zlikvidovat. Nevztahuje se na něj ochrana zákonů, není způsobilý k právním úkonům, formálně postrádá jakékoli příbuzenské vazby. Nemůže hájit svoje zájmy u soudu nebo u soudu svědčit, uzavírat smlouvy ani právní svazky (manželství), nemá práva ani povinnosti vůči svým potomkům, kteří nemohou být pokládáni za legitimní."¹²

2.1.2 Otrokářská společnost

V definici otrokářské společnosti Klein pracuje s konceptem Franka Tannenbauma a Elsy Goveiy ("společnost, ve které otroci představují většinu produktivní práce, ve které otroctví definuje charakteristiky společenské organizace a ve které otroctví prosakuje všemi aspekty života"¹³) a připomíná také argumentaci Mosese Finleye ("otroctví existovalo v mnoha společnostech, ale základem struktury společnosti bylo jen v antickém Řecku a Římě, v Brazílii, v britské karibské oblasti (*West Indies*) a na Jihu Spojených států amerických"¹⁴). Z tohoto pojetí pak vychází také Křížová, která podobně definuje těchto pět otrokářských společností tím, že je

---

⁹ KLEIN, Martin A. *Historical dictionary of slavery and abolition*. Lanham: Scarecrow Press, 2002. Historical dictionaries of religions, philosophies, and movements. ISBN 0-8108-4102-9. S. 51, 230 a 253 a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 27.

¹⁰ V této koncepci však nejsou brány v potaz ostatní způsoby zotročení, jako prodej sebe sama, zotročení z trestu či narození ze zotročených rodičů. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 13.

¹¹ Klein se odvolává na J. Watsona in KLEIN 2002 op. cit. S. 1.

¹² KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 9.

¹³ KLEIN 2002 op. cit. S. 267.

¹⁴ KLEIN 2002 op. cit. S. 267.

zde otroctví klíčové pro hospodářské přežití a sebeidentifikaci obyvatel. Ostatní společnosti pak označuje maximálně za "společnosti s otroky".¹⁵

K fungování otrokářské společnosti obecně řekneme ve stručnosti, že otrokům ne jen, že bylo často povoleno, ale byli dokonce povzbuzováni k tomu, aby žili v rodinných společenstvích. Otrokáře k tomu zajisté vedla touha po větší produktivitě, ale dost možná také vnitřní morální boj ve vnímání otroka jako věci na straně jedné a jako lidské bytosti na straně druhé. Ve většině otrokářských systémů existovaly možnosti zlepšení otrokovy životní situace nebo přímo propuštění z otroctví (*manumise*). Zpravidla mohli otroci očekávat lepší zacházení, pokud se chovali dobře. S otroky narozenými již zotročeným rodičům ("*born in the house*") se většinou obecně zacházelo řádově lépe a měli relativně vyšší status, protože, pokud nic jiného, mluvili jazykem svého pána a byli již svým způsobem zafixováni v jeho kultuře. Jen v některých amerických okresech bylo propuštění z otroctví zakázáno; i zde se ale vyvinuly zvláštní právní fikce, díky kterým mohli schopnější jedinci získat značnou autonomii. Je ale třeba zdůraznit, že propuštěno bylo ve skutečnosti jen minimum otroků a (což je typické zejména pro otroctví v Severní Americe) propuštěné černé otroky beztak uvrhovala jejich rasová odlišnost do jakéhosi společenského středu mezi zotročenými a svobodnými.¹⁶

2.1.3 Abolice

V literatuře i v této práci se ve vztahu ke zrušení otroctví často setkáme s pojmy *abolice* a *abolicionismus*. Považuji za prospěšné si tyto pojmy blíže vysvětlit, protože nelze tvrdit, že abolice se bez dalšího rovná zrušení otroctví.

Křížová uvádí, že v knihách věnovaných Velké Británii se termínu *abolitionist* užívá ve vztahu k oficiální kampani za zrušení (*abolition*) obchodu s otroky v letech 1787 až 1807 a výraz *antislavery* pak označuje hnutí za osvobození otroků po roce 1823. V literatuře o amerických dějinách oproti tomu výraz *abolitionist* označuje radikální kritiky požadující okamžité zrušení otroctví na území USA, zatímco termín *antislavery* ve stejném období odkazuje na umírněnější kritiku, popřípadě odpor proti

---

¹⁵ Rozdíl pak spočívá v tom, že zatímco v *otrokářské společnosti* je osou hospodářství práce otroků a základem společenské struktury vztah pán - otrok, ve *společnostech s otroky* existuje celá řada jiných pracovněprávních vztahů a je zde pestřejší společenská skladba. Patterson takových společností s otroky napočítal 66. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 8 a DAVIS 2006 op. cit. S. 36 a 128.

¹⁶ KLEIN 2002 op. cit. S. 3 - 5. Bílá barva kůže byla nevyhnutelně spojována se svobodou, zatímco černá barva se zotročením. To mimo jiné znamenalo, že svobodní Afroameričané s sebou vždy museli nosit dokumenty prokazující jejich status, jinak se vystavovali přímému nebezpečí, že budou prodáni zpět do otroctví. REDDIE, Richard S. *Abolition!: the struggle to abolish slavery in the British colonies*. Oxford: Lion, c2007. ISBN 978-0-7459-5229-1. S. 53.

jeho rozšiřování na nově kolonizovaná západní území. Dodává však, že toto rozdělení je spíše dílem historiků a v dobových dokumentech jsou oba pojmy používány zaměnitelně. Lze tedy shrnout, že abolicionismus "může označovat organizované společenské hnutí nebo dokonce cílenou politickou aktivitu stejně jako pouhé osobní přesvědčení, že otroctví jako společenské uspořádání není morální nebo hospodářsky přínosné."¹⁷

2.2 Geneze a stručný vývoj otroctví

Moses Finley, na kterého odkazuje Klein, stanoví tři hlavní podmínky nutné k vytvoření otrokářské společnosti. Jsou jimi zaprvé soukromé vlastnictví půdy, zadruhé produkce komodit a existence trhů, na kterých mohou být tyto komodity obchodovány a zatřetí nedostatek domácích pracovních sil. Za první otrokářskou společnost v tomto smyslu považuje Atény v 5. století před našim letopočtem, po Solónových reformách.¹⁸ V řeckém otroctví se otroci uplatňovali převážně v řemeslnických dílnách, naproti tomu v římském otroctví spíše na zemědělských velkostatecích a v dolech, kde panovaly podmínky podobné budoucímu otroctví na amerických plantážích. Souhrnně lze ale říci, že antičtí otroci tvořili podstatnou část společnosti a vykonávali velmi širokou škálu činností, včetně práce úředníků, lékařů či učitelů. Dále bychom neměli nechat ujít naši pozornosti, že v antice byl otrok z právního hlediska věcí podobně, jako cizinci, kteří se také nemohli dožadovat ochrany práva ani tradice a nebyli hodni vykonávání práv a povinností občana. V antickém prostředí pak nebylo otroctví jako takové zpochybňováno; antičtí autoři o něm, podle Křížové, psali stejně, jako o jiných aspektech každodenního života. Také Kosek uvádí, že "mít otroka" bylo v této době "normální" a představa rovnosti všech lidí před zákonem byla zcela nepřirozená.¹⁹ V antice lze vyzorovat dva protichůdné postoje k otrokovi. Postoj pozitivní, ve kterém je otrok válečnou kořistí, bojovníkem, kterého opustilo štěstí a po propuštění se v antickém Římě stává plnoprávným občanem. A pak postoj negativní, ve kterém je otrok přírodou vytvořený pracovní nástroj, jehož setrvávání v nesvobodě je důkazem jeho vnitřní nedostatečnosti a vrozené tendence k podřízenosti. Otroek zde není vnímán jako člověk, a proto se na něj

---

¹⁷ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 199.

¹⁸ KLEIN 2002 op. cit. S. 7.

¹⁹ KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právnícké souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011. Bod. ISBN 978-80-7363-312-7. S. 299.

nevztahuje antikou oslavovaný koncept lidské důstojnosti. Z toho nepřímou vyplývá, že v této době není otroctví vůbec "rasovou" otázkou - Římané zotročovali světlouhlavé Severány stejně jako Řeky nebo černochoy z Afriky.²⁰

Židovské právo je k otrokům "pozoruhodně humánní"²¹ a křesťanská církev přešla v počátku své existence otroctví jako přirozenou součást řádu. Propouštění otroků a lidské zacházení s nimi bylo považováno za projev křesťanského milosrdenství. Zhruba od 3. století dochází k posunu v chápání otroctví coby přirozeného důsledku intelektuální a morální nedostatečnosti. V 6. století je otroctví kodifikováno v rámci *Corpus iuris civilis* a definováno jako instituce vytvořená lidmi, nikoli jako přirozené uspořádání.²² Na přelomu starověku a středověku začíná být otroctví postupně nahrazováno jinými způsoby zajištění pracovní síly a jako ekonomická instituce ve středověké Evropě v podstatě mizí, není však právně zpochybněno. Doplňme ještě, že nedobrovolní pracovníci - otroci i nevolníci - byli po několik století označováni stejným výrazem, *servus*. V pozdně středověkých pramenech však dochází k významovému posunu, *servus* se stává označením pro nevolníka a otrok dostává nové pojmenování, *sclavus* (což je odvozeno od "Slovan").²³ V západní Evropě přetrvávala tzv. služba (*serfdom*), ovšem nikoli na plantážích, nýbrž v domácnostech mocných a na církevních majetcích. Středověký stát navíc pomalu ale jistě dával přednost svobodným, kteří odvádějí daně, před otroky a sloužícími. V Anglii a ve Francii zaniklo otroctví v první polovině 12. století. O něco déle přežilo ve Středozeří, ale přítomnost otroků ve středověku v pevninské Evropě nikdy nevedla k vytvoření otrokářské společnosti.²⁴ Středověk však z našeho pohledu představuje poměrně důležitou spojnici mezi otroctvím antickým a moderním, neboť zde přese vše přetrvávalo (zejména v právní oblasti) jako tradiční instituce. Připomeňme ovšem, že evropské středověké právní systémy uznávaly za důvod otroctví pouze "spravedlivou válku" a nikoli pohanství, resp. stupeň civilizovanosti (jako tomu bylo v antice), což mimo jiné znamenalo, že pokud otrok

---

²⁰ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 17 - 22 a DAVIS 2006 op. cit. S. 27 - 46.

²¹ KOSEK 2011 op. cit. S. 299.

²² Za nejrelevantnější z hlediska dějin otroctví označuje Křížová pasáže prohlašující otroctví za ekvivalent smrti v boji a instituci "obecného práva" (*ius gentium*), existující proti "přirodnímu řádu" (*ius naturale*), v němž se všichni lidé rodí svobodní. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 23 a 26.

²³ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 30.

²⁴ KLEIN 2002 op. cit. S. 207.

přijal křest, musel jej jeho pán propustit.²⁵ Ve 14. století stihla Evropu série morových epidemií, které ve spojení s tím, že Slované přestoupili na křesťanství, Turci odřízli přísun otroků od černého moře a končící reconquista omezila přístup muslimských otroků křesťanům, obrátila pozornost evropských obchodníků na Afriku, kde bylo otroctví běžné.²⁶

Otroctví v Americe bylo podpořeno mimo jiné také prudkým poklesem počtu obyvatel v Evropě z důvodu epidemií. Práce na cukrových plantážích byla velmi fyzicky náročná a celoroční. Pokud nechtěli dopustit výrazné poklesy tržeb, museli jejich majitelé rychle hledat pracovní sílu jinde. A místem s dostatkem pracovních sil byla Afrika. Afričtí otroci byli dováženi zejména do Portugalska vzdáleného středomořskému obchodu. Byli zbožím koupeným na trhu, nikoli válečnou kořistí a vše, co je odlišovalo - jejich fyzický vzhled, kultura i jazyk, z nich činilo perfektní adepty na zotročení. V roce 1493 potvrdila série papežských bul právo Portugalska na kolonizaci Afriky.²⁷ A tak tehdy, když se rozvíjely cukrové plantáže v Americe, měli již Portugalci fungující obchodní vazby s několika africkými státy. První moderní kolonie založená na pěstování cukrové třtiny otroky byla São Tomé u pobřeží dnešního Gabonu a její zřízení vedlo k poměrně rychlému vylištění Konga.²⁸ Poptávka po otrocích sice nebyla hlavním motivem portugalských výprav, obchod s otroky byl ale jejich hlavním výsledkem.²⁹ Důvodem, proč se k otroctví, byť pouze v koloniích a mimo území mateřských zemí, vrátila Anglie, Francie a Holandsko, byl také nedostatek pracovních sil. Pouze Portugalci v Brazílii využívali domorodé obyvatelstvo Ameriky k zotročování. Španělé tak ve svých koloniích činili do r. 1550, ovšem pak se jejich politika vůči domorodcům změnila a zvítězila snaha začlenit je do koloniální společnosti a dát jim poddaný status. Britové a Francouzi však vytlačovali

---

²⁵ Papež Mikuláš V. vydal v r. 1454 bulu, v níž zmínil "šťastné důsledky", které bude zotročení nevěřících mít pro rozšiřování křesťanství a udělil králi právo "zotročit všechny Saracény a pohany a další nepřitele Krista našeho Pána, kdekoli se nacházejí." KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 27 a 30.

Doplňme, že prvním právním dokumentem odsuzujícím otroctví v dějinách je bula *Sicut dudum* papeže Evžena IV. z roku 1435. KOSEK 2011 op. cit. S. 300.

²⁶ Bentonová cituje J. Thorntona a uvádí: "(Otroctví) bylo v atlantické Africe velmi rozšířené, protože otroci byli jedinou formou soukromého vlastnictví generujícího zisk, uznanou africkým právem. Naproti tomu v evropských právních systémech byla takovou formou vlastnictví půda a otroctví bylo poměrně minoritní, " a dodává, že "Afrika nebyla zaostalá ani rovnostářská, pouze odlišná v právních institucích." Na jiném místě pak Bentonová říká, že otroctví bylo dokonce jednou z několika společných institutů napříč právními systémy v Africe. Afričané znali otroctví ekonomické (obchod s otroky), politické (zotročování válečných zajatců) i justiční (otroctví za trest). Zotročení Afričanů Afričany bylo široce rozšířené a pevně zavedené, byť ne na celém kontinentu, ještě před tím, než svou poptávku projevíli Evropané. Ti pak ale zcela změnili rozsah tohoto fenoménu. BENTON, Lauren A. *Law and colonial cultures: legal regimes in world history, 1400-1900*. New York, NY: Cambridge University Press, 2002. ISBN 0-521-80414-0. S. 50 a 57.

²⁷ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 34 a 35.

²⁸ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 37 a 39 a BENTON 2002 op. cit. S. 58.

²⁹ KLEIN 2002 op. cit. S. 8.

domorodce z kolonizovaných území, ať po dobrém, či po zlém.³⁰ V iberském prostředí se v polovině 16. století objevil odpor k otroctví Indiánů, ovšem nikoli k otroctví černocho. ³¹ Příčin identifikuje Křížová několik. Jednak Indiáni byli pro evropskou společnost novým jevem a Amerika v jejich očích představovala antický ideál "zlatého věku", oproti tomu na Afričany byli v té době Evropané již poměrně zvyklí. Dále černoši vykazovali větší fyzickou sílu a odolnost vůči chorobám, které domorodé Američany decimovaly. Tyto lovce a sběrače se navíc zkrátka nedařilo přimět k práci na plantážích. Je ovšem možné, že za vším byla strategie - zotročení černí Afričané představovali menší hrozbu pro bezpečnost a stabilitu kolonií než nespolutracující Indiáni.³²

Atlantický obchod s otroky se stal dosud nejmasivnějším nuceným přesunem lidí v historii. V prvních letech čítal počet otroků převezeneých přes Atlantik lehce přes tisíc za rok. V 16. století bylo přepraveno čtvrt milionu lidí. Nejprudší vzrůst přišel v polovině 17. století, kdy poptávka po cukru zvedla ceny otroků na celém západoafrickém pobřeží. Angličané v Severní Americe nejprve nehledali pracovníky v Africe, ale v mateřské zemi. Na začátku 17. století tak byla ještě levnějším zdrojem pracovní síly než otroci tzv. *indentured labor*, nucená práce nebo též nedobrovolná služebnost. Tito nájemní sluhové představovali zpočátku jistější investici - byli aklimatizováni, nebylo nutno zastrašovat je brutálními tresty a hovořili anglicky.^{33, 34} Na konci 17. století však již byli otroci preferováni, zejména s ohledem na vývoj právní úpravy otroctví (*slave law*), která umožnila jejich lepší kontrolu a také proto, že koupený otrok byl (i se svými potomky) k dispozici celý život. V roce 1688 navíc

---

³⁰ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 41.

³¹ Katolictí misionáři například přesvědčili papeže Mikuláše III. k vydání buly *Sublimus Deus* (1537), která hájila rozumnost Amerindiánů a jejich možnosti na křesťanský život. Přesvědčili také krále Karla I. k vydání *Leyes Nuevas* (Nových zákonů, 1542), zakazujících zotročování Amerindiánů a jejich vykořisťování v *encomiendas*. KLEIN 2002 op. cit. S. 14.

³² KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 41 a 43.

³³ Takový pracovník souhlasil s prací na určitou dobu výměnou za dopravu. Typicky to byl chudý člověk, který věděl, že doma má mizivé naděje na zlepšení situace, ovšem mimo "rádných" byt' nemajetných Angličanů se zde vyskytovali také žebráci, prostitutky a zloději. Zaměstnavatel nebo obchodník zaplatil cestu a pracovník byl vázán na 3 - 10 let. Po tu dobu mu zaměstnavatel musel poskytnout stravu, střechu nad hlavou a oblečení. V mnoha případech se také zavázal poskytnout pomoc při zařizování nezávislého života po skončení práce. Ačkoli někteří ze sluhů nepodepsali smlouvy dobrovolně a byli do Ameriky prakticky uneseni, základem byla vždy alespoň teoretická dohoda dvou nezávislých subjektů. Takový sluha měl, byt' omezená, zákonem garantovaná práva a byl součástí společnosti. Po skončení "vázací" doby mu jeho práva byla plně navráćena a jeho potomci byli svobodní, bez jakéhokoli stigmatu. Časově omezený kontrakt podepsalo 50 - 60 % všech Evropanů, kteří se do Severní Ameriky přistěhovali mezi roky 1650 - 1780. KLEIN 2002 op. cit. S. 174, KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 107, 109 a 111 a FERGUSON, Niall. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007. Obzor (Prostor). ISBN 978-80-7260-175-2. S. 103.

³⁴ Seltenreich oproti ostatním autorům navíc uvádí, že důvody vzniku tohoto právního postavení byly buď smluvní (odpracování ceny lodního lístku nebo konkrétního dluhu), nebo trestněprávní (případy trestanců posílaných do kolonií přímo z Anglie nebo lidí, jimž tento status přiřkl rozsudek koloniálního soudu). Uvádí dále, že toto "přechodné otroctví" trvalo zpravidla 4 - 7 let. KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-688-4. S. 356 a 357.

ztratila anglická Královská africká společnost (*Royal African Society*) v důsledku Slavné revoluce a vyhnání Stuartovců monopol na obchod s Afrikou a jejich dovoz do kolonií, což rozšířilo možnosti získání černých otroků. V 18. století pak počet převezených otroků vzrostl na 6 milionů a další byli dopravováni přes Saharu. Celkem bylo z Afriky odvezeno asi 12 milionů lidí, přičemž u 10,5 milionu je známo, že přistáli v Severní či Jižní Americe. Asi 12 % otroků zemřelo na cestě. Většina imigrantů se před rokem 1800 do Ameriky (Severní či Jižní) dostala nedobrovolně na otrokářských lodích. 90 % žen, které v této době přepluly Atlantik, byly otrokyně a také 80 % všech dětí, které přepluly Atlantik, byly otroci.^{35, 36}

Otroci zpočátku pěstovali různé plodiny, např. pro Virginii a Maryland byl typický tabák, pro Jižní Karolínu rýže; postupem času jich absolutní většina přešla na cukrovou třtinu. Pak ale Eli Whitney v roce 1793 vymyslel čističku bavlny, stroj, který dokázal levně oddělit semínka od čistého materiálu, a to právě v době, kdy ve Velké Británii začínala průmyslová revoluce, jejíž první fáze se soustředila výlučně na bavlněný textil. Tím vznikla obrovská poptávka po bavlně. Ta se rychle rozšířila do nových států západně od Apalačského pohoří a kolem roku 1860 již dvě třetiny otroků ve Spojených státech pěstovaly bavlnu.³⁷

2.3 Obecně k právní úpravě otroctví

2.3.1 *Slave law*

Oficiální existence institutu otroctví si ze zřejmých důvodů vynucovala příslušnou právní úpravu. Ta plnila podle Kleina hned několik funkcí. Především posilovala moc pána a státu nad otrokem a zesilovala mezi nimi sociální vzdálenost. Znamenala také právo trestat a vynucovala otrokovu podřízenost. Vždycky se zabývala obchodováním s otroky, jejich najímáním a půjčováním, darováním a děděním či odkazováním. Davis v odkazu na Pattersona upozorňuje na častý paradox právní úpravy postavení otroků, a sice že některé společnosti přijímaly okázale

---

³⁵ KLEIN 2002 op. cit. S. 53 a 174.

³⁶ Absolutní čísla jsou ale, jak upozorňuje Křížová, vždy jen odhadem. Navzdory rozsáhlým statistickým výzkumům a modelům je celkový objem obchodu s otroky neznámý. Vycházíme z neúplných vzorců dat, jako jsou celní registry, záznamy o transakcích a průměrných cen otroků v dané době. Pro žádný časový úsek a žádnou kolonii však neexistují kompletní soubory dat. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 111, 112, 128 a 129.

³⁷ KLEIN 2002 op. cit. S. 10.

vstřícné zákony k ochraně otroků, ale jen zřídka se zabývaly jejich reálným dodržováním.^{38, 39}

V islámském právu bylo možné při nákupu vidět jen otrokovu tvář, ale existovala zde možnost žádat vrácení kupní ceny v případě "skrytých vad". V římském právu mohl pán své otroky zabíjet. Jiné systémy zabíjení explicitně zakazovaly, jako například islámský nebo anglo-americký, ovšem málokdy byl pán vůbec potrestán v případě, že otrok zemřel v důsledku zbičování nebo zneužívání. Existovaly úpravy, podle kterých, byl-li otrok zraněn, neměl nárok na náhradu škody, ale mohl jej uplatnit jeho pán.

V některých právních úpravách byl pohlavní styk s otrokyněmi zakázán, v jiných byl chápán jako jeden ze způsobů "využití" vlastního majetku a blíže neupraven. Manželství s otroky bylo v některých společnostech zakázáno; islámské a germánské právo ho povolovalo jen, byl-li otrok před ním propuštěn. Děti otrokyň patřily ve většině otrokářských společností pánovi - základem této právní úpravy bylo typicky právo k živému inventáři (*livestock law*). Islámské právo počítalo s osvobozením otrokyně, která svému pánovi porodila dítě, ale až v okamžiku smrti pána; děti nicméně dědily status otce, rodily se svobodné a dědicky způsobilé.

Co se týče manumise, propuštění z otroctví, některé zákoníky ji znaly a některé dokonce doporučovaly. V islámském právu se obvykle manumise udělovala na smrtelné posteli, protože se věřilo, že otrokář, který propustí své otroky, přijde po smrti do ráje. Římské a germánské právo manumisi doporučovalo, španělské nastavilo proceduru s názvem *coartación*, jejímž principem bylo, že otrok mohl požádat soud o vyčíslení vlastní ceny a rozvrh splátek. Na Jihu USA byla manumise zákonem zakázána nebo velmi ztížena.

V některých oblastech byla právní úprava k otrokům mírnější, především z důvodu ochrany majetku otrokáře. Ovšem tam, kde šlo o moc a mnohdy až obsesivní strach ze vzpoury otroků, bylo právo neúprosné a jeho aplikace nelítostná. Kruté tresty byly často vykonávány bezodkladně. Jakmile byl otrok zapleten do vzpoury, nešlo už o majetková práva jeho majitele, ale o autoritu otrokářského systému. Otrokářské hlídky tak často měly právo s uprchlými i pouze domněle uprchlými

---

³⁸ DAVIS 2006 op. cit. S. 36.

³⁹ Gustav Radbruch v roce 1932 označuje zákony, které jsou v "nesnesitelném rozporu" se svědomím, za "ostudné". Jsou tedy zákony týkající se právní úpravy otroctví *ostudné*? Podle Koska nikoli. Byly by ostudné, pokud by byly platné dnes - poté, co došlo k radikální změně v chápání spravedlnosti a rovnosti. Ale v době, o které hovoříme, se dnešní hodnoty teprve rodily a neměli bychom tedy tehdejší společnosti a priori odsuzovat za to, že strpěly otroctví a jeho právní úpravu. KOSEK 2011 op. cit. S. 301 a 302.

otroky jednat libovolně. Rebelové byli okamžitě popravení, mučeni, čtvrceni nebo podrobováni jiným bolestivým způsobům poprav. Obzvláštní krutostí se vyznačovaly zákoníky v karibské oblasti. Postupně se objevují těžké tresty pro černochoy, kteří vztáhnou ruku na jakéhokoli bělocha. To otevřelo cestu k tyranii černochoů ze strany nájemních sluhů, kteří byli jinak v podřízeném postavení.⁴⁰

Obecně můžeme říci, že nejpropracovanější byli zákoníky týkající se otroků (*slave codes*) v těch společnostech, kde byla velká populace otroků a strach z revolty. Nejpodstatnější otázkou, kterou tyto zákoníky postihovaly, byl souhrnně výkon moci pána nad otroky. Tato úprava byla nanejvýš problematická, protože ačkoli byl otrok definován jako věc, bylo samozřejmě nutné vypořádat se s jeho lidskou podstatou, a to zejména co do sexuálních vztahů a problematiky výchovy dětí, svědčení u soudu a dalších otázek trestního práva hmotného i procesního.⁴¹

2.3.2 Vliv konceptu přirozeného práva, osvícenství a náboženství

Náboženství, jako vysoce citlivá, intimní sféra člověka, obecně hrálo ve vztahu k otroctví celkem bezesporu důležitou roli, a to ve třech rovinách. Zaprvé jej Reddie označuje za "klíčový faktor" při zotročování a odvážení Afričanů do Severní i Jižní Ameriky - zde jde o rovinu "misionářskou".⁴² Zadruhé, dlouhodobě zbaveni mnoha podstatných aspektů existence člověka, realizovali se otroci velmi silně právě v náboženství. A zatřetí, náboženská akulturace vedle samotné konverze a spásy duší sledovala i jiné cíle. Napomáhala vytváření hodnot společných pánům i otrokům a slibovala spásu za poslušnost v tomto světě. Jako taková pak mohla být v udržení pořádku dokonce efektivnější než fyzické násilí. Katolické vyznání se často udrželo i u uprchlých otroků, oproti tomu tradičního protestantismu se bývalí otroci vzdávali poměrně snadno. Výjimku představovaly protestantské sekty, pro které byly typické emotivní bohoslužby a plamenná kázání doprovázená extatickým zpěvem a tancem. Typickým jevem bylo přizpůsobení si (nového) náboženství tím, že se jeho některé prvky zkombinovaly s vlastními tradicemi.⁴³

---

⁴⁰ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 261. K problematice otrokářských hlídek a "násilí" černochoů páchaného na běloších se vztahuje mj. případ *State v. Caesar* z roku 1848 v Severní Karolíně. HUEBNER, T. S.: *The Roots of Fairness: State v. Caesar and Slave Justice in Antebellum North Carolina* in WALDREP, Christopher a Donald G. NIEMAN. *Local matters: race, crime, and justice in the nineteenth-century South*. Athens: University of Georgia Press, c2001. Studies in the legal history of the South. S. 29 - 44.

⁴¹ KLEIN 2002 op. cit. S. 261

⁴² REDDIE c2007 op cit. S. 33.

⁴³ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 151 a 152.

O vztahu otroctví a křesťanství ve starověku a středověku již byla řeč výše, dodejme tedy, že ani renesance a ani reformace nezměnily souhlasný postoj křesťanských teologů k otroctví. Ba spíše naopak, větší zájem o antickou dobu posílil přesvědčení o nadřazenosti Evropanů. Luther i Kalvín zdůrazňovali nezbytnost zachování hierarchie v křesťanské společnosti stejně jako zachování ochrany soukromého vlastnictví. Křesťanský otrok však nesměl být prodán pánům, kteří by nebyli křesťany.⁴⁴ Katolická církev vyhlášovala povinnost pánů pečovat o duše svých otroků, včetně umožnění návštěvy bohoslužeb.⁴⁵ V Severní Americe dominantní anglikánská církev byla v šíření náboženství mezi otroky podstatně zdrženlivější a ponechávala misijní činnost zejména na sektách - metodistech, baptistech, presbyteriánech.⁴⁶ Nejpodstatnější roli v abolicionistickém hnutí však hráli kvakeři. Jejich víra byla mimo jiné postavena na všeobecné rovnosti a odmítnutí násilí, proto měli k otroctví své výhrady již od svého založení v roce 1650. Ve druhé polovině 18. století byla hříšnost otroctví potvrzena na mnoha kvakerských shromážděních, která se navíc uzavřela otrokářům. V roce 1754 vyšel pamflet kvakera Johna Woolmana *Úvahy o vlastnictví černochů (Some Considerations on the Keeping of Negroes)*, který shrnul podstatu problému do několika bodů: Samotné držení otroků hrozí smrtelných hříchem, neboť není jisté, zda byli zotročeni právem nebo neprávem, držení otroků podporuje jiné hříchy, otroctví je přímým důsledkem války a odporuje principu bratrství ve smyslu oběti Ježíše Krista. Kvakeři měli obrovský vliv na zformování první protitrokářské společnosti ve Filadelfii v roce 1775 a postupně i v dalších obdobných společnostech.⁴⁷

Na americkém Jihu protestantští kazatelé, kteří schvalovali otroctví, přesto pokládali za svou povinnost vyzývat pány ke shovívavosti a to tak dlouho, až se i

---

⁴⁴ Podobně v této věci postupovali také muslimové, kteří měli dovoleno kupovat a prodávat otroky, pokud byli zotročeni jako "nevěřící". Přistoupili-li na víru v zajetí, svobodu tím nezískali. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 20 - 32.

⁴⁵ Jezuitský misionář Alonso de Sandoval byl přesvědčen, že duchovní schopnosti černochů se zcela vyrovnají duchovním schopnostem bělochů a jejich limity jsou dány pouze krutostí otroctví. Vše možně usiloval o to, aby byli pokřtěni, mohli se zpovídat a navštěvovat bohoslužby. Přes to všechno otroctví jako takové nikdy nezpochybnil. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 148.

⁴⁶ Je ovšem nutno podotknout, že z jejich strany zde nebyl problém vysvěcovat černošské kněze a podporovat černošské kazatelství. A takové působení představovalo jedinou legální průpravu pro černošské vůdce. Mnozí misionáři se vymezovali vůči negativním stránkám otroctví, aniž ovšem zpochybnili instituci jako takovou. Naopak, prohlašovali její za prospěšné a vzhledem k černošským intelektuálním deficitům potřebné. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 149.

⁴⁷ KLEIN 2002 op. cit. S. 14 a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 195. Náhlost a intenzita jednání kvakerů je předmětem historických debat, protože samotný zakladatel Pensylvánie a prominentní kvaker William Penn byl sám otrokářem, v Pensylvánii platil velmi tvrdý otročský zákoník a kvakerští obchodníci obecně zbohatli často právě na západoindickém (karibském) obchodu. Zda tedy šlo o skutečný posun v hodnotovém žebříčku nebo snahu zviditelnit se, se můžeme jen dohadovat. Uveďme ale, že právě kvakeři učinili v roce 1688 v Germantownu v Pensylvánii prohlášení s "prvním známým veřejným protestem proti této instituci". KŘÍŽOVÁ tamtéž a SELTENREICH, Radim. *Případy amerického soudce*. Praha: Orac, 2002. Best test (Orac). ISBN 80-86199-60-6. S. 14.

mimo církevní kruhy vyvinul společenský model "vládného otrokářství v patriarchálním stylu starého Říma". Tato etika zdůrazňovala vzájemnou závislost otroka a pána a vynucovala, aby otrok sloužil ne jen ze strachu a povinnosti, ale také z lásky a loajality. Obraz vládného pána, který se stejnou péčí spravuje záležitostmi vlastní i černých služebníků, vytvořil pocit sounáležitosti s plantáží a pánovou rodinou.⁴⁸

Podle Koska nebýt křesťanské myšlenky rovnosti před Bohem, těžko by se kdy zrodila myšlenka rovnosti před zákonem.⁴⁹ Prvním filosofem, který požadoval zrušení otroctví z důvodu rozporu s přirozeným právem, byl francouzský politický teoretik Jean Bodin. Prohlásil, že všudypřítomnost otroctví nedokazuje jeho přirozenost. Idea přirozeného práva pak byla základní pro osvícenské filosofy, jako byl výše citovaný Charles-Louis de Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau a John Locke, který věřil, že všechny lidské bytosti jsou nadány určitými univerzálními právy, včetně práva na svobodu.

Wasson upozorňuje, že zatímco kontinentální myslitelé byli při rozvíjení a šíření osvícenství často nepřátelští k zavedenému zřízení a církvi, britští učenci a vědci naopak převážně pracovali v rámci zavedeného náboženství, tradic a zvyků. Někteří přední myslitelé se dokonce sami stali duchovními. Střední vrstvy tak osvícenství přijímaly, aniž by pocítovaly potřebu revoluční změny. Navíc britská společnost nebyla temným a iracionálním režimem, který by volal po svržení. Naopak, v omezené monarchii s parlamentní vládou, tolerantním náboženstvím a svobodou slova se osvícenství dařilo dobře. Zavést systém stálo námahou a nebylo nutné jej ničit.⁵⁰

Osvícenství dalo podnět k důležitým pokrokům ve vzdělávání a respektu k lidským odlišnostem. Vzrůstalo znepokojení nad tělesnými tresty, lidé volali po zlepšení životních podmínek duševně nemocných, zmírnění pracovní doby a zlepšení bezpečnosti práce, objevily se také pokusy omezit brutální zacházení se zvířaty. Společnost se "polidštila". Ideje osvícenství byly základem americké a francouzské revoluce a inspirovaly americkou Deklaraci nezávislosti i francouzskou Deklaraci

---

⁴⁸ Mějme ovšem na paměti, že pouze pětina jižanských plantáží zaměstnávala více než padesát černých otroků. Na malých plantážích byl život otroka s životem pána spojen přirozeně. Otrokům se málokdy podařilo plantáž opustit a jižanské zákony pokládaly otroka za "uprchlíka", pokud se bez písemného povolení objevil 8 mil od svého domova. KRŽOVÁ 2013 op. cit. S. 246 - 248.

⁴⁹ KOSEK 2011 op. cit. S. 300.

⁵⁰ WASSON 2010 op. cit. S. 79.

práv člověka a občana. Byly také základem britského a amerického abolicionistického hnutí.⁵¹

---

⁵¹ WASSON 2010 op. cit. S. 79 a KLEIN 2002 op. cit. S. 219.

3 Komparace právní úpravy otroctví v USA a ve Velké Británii

Přes enormní různorodost britského impéria můžeme říci, že do značné míry tvořili obyvatelé britských držav jeden politicko-hospodářský systém, vzájemně komunikovali a vytvářeli stejné instituce i právní dokumenty. Sdíleli také stejnou historickou zkušenost, která výrazně ovlivnila náhled Angličanů na otroctví.⁵² Anglosaská právní úprava otroctví se v mnohém odlišuje od úpravy francouzské i úprav iberských – například se zde nikdy napevno neustavila vrstva svobodných barevných. Právní úprava otroctví ve Velké Británii a ve Spojených státech však zároveň vykazuje některé poměrně dramatické a zajímavé rozdíly. Na následujících stranách se pokusím zejména rozpoznat tyto rozdíly a identifikovat jejich příčiny. Kapitola je rozdělena na dvě části – první se věnuje jednotlivým vybraným (geografickým) oblastem, druhá potom jednotlivým vybraným aspektům právních úprav.

3.1 Geografická, historická a sociologická charakteristika zkoumaných oblastí

V této části svojí práce jsem se cíleně rozhodla zaměřit jen na některé ze zemí a oblastí, které se nějakým způsobem musely vypořádat s fenoménem otroctví, a zároveň u nich existuje vztah s Velkou Británií. Domnívám se totiž, že tento neúplný, ale reprezentativní vzorek nám může dát o dané problematice poměrně dobrý přehled.

Na prvním místě charakterizuji ostrovní Anglii a její vztah k otroctví. Následuje část o Indii, kterou otroctví v době koloniální nadvlády Británie ovlivnilo překvapivě málo a dále oblast Karibiku, která je naopak otroctvím dodnes poznamenána. V další části se věnuji některým dalším britským koloniím, zejména těm aspektům, které jsou výjimečné oproti ostatním. A v poslední podkapitole pak již charakterizuji pevninskou Severní Ameriku a severoamerický Sever a Jih.

---

⁵² KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 105.

3.1.1 Anglie

Ostrovní Anglie se od ostatních zkoumaných oblastí ve vztahu k otroctví podstatně odlišovala tím, že netrpěla nedostatkem pracovních sil. Wasson popisuje, že v Irsku i Skotsku žili rolníci bez vlastních pozemků tak "uboze, že o tom nebyli o mnoho lépe než otroci", avšak myslí tím jejich nuznou ekonomickou situaci a nikoli společenský nebo právní status. Anglie tedy měla signifikantní počet obyvatel v nižší společenské třídě (lokajové, myčky nádobí, čeledíni, kopáči a nemajetní lidé žijící ze mzdy), ale nejen otroctví, nýbrž i nejbrutálnější formy nesvobodné práce zde vymizely již na počátku středověku. Kolem roku 1700 byl podle Wassona tradiční systém vlastnictví a obdělávání půdy rodinami nahrazen "agrárním kapitalismem" a fyzickou práci při sklizni a péči o zvířata vykonávali námezdní dělníci bez pozemků.⁵³

Od 16. století se angličtí právní teoretici shodovali, že anglické "svobody" předčí politické uspořádání ostatních evropských zemí. Přesto nebo možná právě proto v Anglii společenští reformátoři experimentovali s různými formami omezování osobní svobody jako nástroji řešení hospodářských problémů a sociální kontroly. Jedinou uzákoněnou formu nesvobodné práce v Anglii přinesl zákon z roku 1547 (přesněji šlo o sérii čtyř zákonů), podle kterého mohl být ten, kdo byl obviněn z potulky zotročen až na 2 roky a tento trest se mohl změnit v doživotní, pokud se dotyčný pokusil o útěk. Pro svou tvrdost byl zákon nakonec zrušen, ovšem faktického naplnění došel princip "pracovní výchovy" o sto let později, když začali být tuláci a další "nepřízřusobiví" masivně exportováni do zámoří. Dále Křížová upozorňuje na cílevědomou segregaci a stigmatizaci anglických chudáků v této době (byli separováni v pracovních domech a chudobincích nebo nuceni nosit výrazné písmeno "P" pokud pobírali chudinskou podporu - *poor relief*), která, podle ní, mohla být jedním z precedentů pro legitimizaci otroctví na americkém kontinentu.⁵⁴

Otroctví, na rozdíl od jednotlivých kolonií, nebylo v Anglii nikdy oficiálně vyhlášeno. Černí otroci se tu však vzhledem k intenzivnímu obchodu s Afrikou objevují, zejména v Londýně a Bristolu, a to již od poloviny 16. století. V 18. století je jejich počet odhadován na 15 až 20 tisíc. Představují sociální i právní anomálii,

---

⁵³ WASSON 2010 op. cit. S. 27, 33 a 34 a MORGAN, Kenneth O., Martin KOVÁŘ a Josef POLIŠENSKÝ. *Dějiny Británie*. 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-432-9. S. 145 a 150. K odlišnosti Británie od Spojených států i Francie dále viz DAVIS 2006 op. cit. S. 232 - 234.

⁵⁴ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 107.

protože právně vlastně neexistují - a z toho důvodu nejsou formulována ani diskriminační opatření proti nim. Pracují v řemeslnických dílnách, přístavech a docích, ale především jako osobní sluhové. Vlastnit otroka je považováno za jeden ze symbolů osobní prestiže. Někteří z nich získali svobodu - útekem, samovýkupem nebo propuštěním a zapojili se do života britské společnosti. Platili daně a měli vlastní zaměstnance a otroky. Ponechávali si ale pocit vlastní sounáležitosti a solidarity, což opakovaně probouzelo snahy vykázat černochoy z britských ostrovů, pod záminkou šíření nemocí, blokování pracovních míst pro bílé dělníky či podněcování nepokojů.⁵⁵

3.1.2 Indie

V Indii historicky existují různé formy služebných statutů a vztahů. Liší se mezi sebou v různých oblastech Indie a jednu z jejích nejvýznamnějších forem představuje například otroctví pro dluh (dlužní nevolnictví). V dobách koloniální britské vlády sem byli importováni Afričané z Východní Afriky a podmínky otroctví zde byly podobné jako v muslimském světě.⁵⁶ Připomínalo tedy spíše "službu" ve středověké Evropě než model zotročení Afričanů v Severní a Latinské Americe. V roce 1841 žilo v Indii na 9 milionů otroků a otroctví zde pokračovalo až do r. 1868, protože britský *Emancipation Act* z roku 1833 se na Indii nevztahoval, neboť byla pod vládou Východoindické společnosti a nikoli koruny. Britský parlament však na Východoindickou společnost naléhal, což v roce 1843 vyústilo ve vydání *Zákona V* (též *Indian Slavery Act 1843*), který otroctví v Indii zrušil odstraněním podpory otroctví ze strany státu a garantováním práv otroků. Podle tohoto zákona pán nadále nemohl u soudu vymáhat své právo na kontrolu a dokonce mohl být sám potrestán za násilí na otrokovi, nikdo nemohl být zbaven majetku z toho důvodu, že je otrokem a vládní úředníci nesměli prodávat otroky pro daňové účely. Ovšem proto, aby zákon vešel ve všeobecnou známost, neučinili odpovědní úředníci mnoho, protože sami často na práci otroků profitovali. V roce 1858 předal *Government of India Act* kontrolu nad Indií Velké Británii. Indický trestní zákoník z roku 1860 pak prohlásil obchodování s otroky, vlastnictví otroků a únos za účelem zotročení za trestné činy s

---

⁵⁵ REDDIE c2007 op. cit. S. 134 a 135 a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 122 a 123.

⁵⁶ Porovnání evropského (potažmo afrického a amerického) otroctví s otroctvím v zemích pod islámským právem není od věci. Bentonová upozorňuje, že vliv islámského práva na oblast iberského poloostrova a Afriky je bezesporu podceňen. Podle ní (odvolává se na studii P. Seedové) neplatí obvyklé přesvědčení, že tento vliv byl zastíněn římskými právními zdroji. Upozorňuje dokonce, že právní systémy této oblasti vykazují překvapivé podobnosti například právě v právním statutu a zacházení s otrokem, ačkoli mají odlišné zdroje právní úpravy týkající se otroků. BENTON 2002 op. cit. S. 52.

horní hranicí sazby trestu odnětí svobody až na 10 let. Není ale jasné, jaký efekt to vlastně mělo.⁵⁷

Majitelé půdy v reakci na tuto legislativu začali častěji používat k zavázání pracovníků - bezzemků dluhy. Období sucha a nedostatku úrody byla totiž častou příčinou ztráty půdy, a jakmile se člověk ocitl bez půdy, velmi snadno se zadlužil. Pak musel pracovat pro majitele půdy, dokud nebyl jeho dluh splacen a pokud neuspěl, přešel dluh na jeho děti. Někdy tak rodiny zůstaly zavázané dluhem po celé generace. Tento typ nevolnictví (tzv. *bonded labor*) obecně slábl tam, kde existovaly jiné příležitosti k zaměstnání - příležitosti k zaměstnání, kde byl vysoký stupeň gramotnosti a kde se chudí a bezzemci organizovali. Taková byla situace například v jižním státu Kerala, ale jinak přetrvával tento typ nevolnictví v celé Indii. Od získání nezávislosti se několik indických vlád pokoušelo převzít nad tímto jevem kontrolu, ale zaznamenaly jen dílčí úspěchy na místní úrovni. Ve většině Indie totiž majitelé půdy kontrolovali a stále kontrolují politiky. A tak toto nevolnictví přetrvává až do 21. století.^{58, 59}

3.1.3 Karibik

Karibik představoval důležitý bod na námořní trase mezi Amerikou a Evropou. Vztít Španělům tehdy již poměrně hustě osídlené ostrovy Velkých Antil bylo nemožné, a proto se od 20. let 17. století Angličané i Francouzi soustředili na "Závětrné" a "Návětrné" ostrovy Malých Antil - St. Kitts, Barbados, ostrov Sv. Kryštofa, Nevis, Antiguu a další. Karibská oblast byla z pohledu kolonizátorů obzvláště zajímavá, protože byla řídko osídlená a na první pohled úrodná. Ve 40. letech 17. století přešli plantážníci po pokusech o pěstování jiných plodin, zejména tabáku, k cukrové třtině. Západoafrické otroky, technologii a know-how k jejímu pěstování dodali Holanďané⁶⁰. Třtina přinesla téměř okamžitě obrovské výdělky a rychle se rozšiřovala - koncem 17. století ji již v karibské oblasti pěstovalo šest evropských zemí. Pro Británii (i Francii) byla tato oblast zdaleka nejdůležitějším

---

⁵⁷ KLEIN 2002 op. cit. S. 68 a 136.

⁵⁸ článek *Britain, slavery and the trade in enslaved Africans* na <http://www.history.ac.uk/ihr/Focus/Slavery/articles/sherwood.html>

⁵⁹ Ke složitým vztahům mezi britským koloniálním a indickým právem viz BENTON 2002 op. cit. S. 129 - 152.

⁶⁰ "Nizozemská republika sehrála vůdčí roli v ustavení atlantického hospodářského systému založenému na obchodu s otroky a otrocké práci. Zároveň ale Nizozemci v evropském kontextu stanovili nové standardy společenského soužití, odmítli středověké dědictví včetně modelů feudální závislosti a otroctví. Paradox to však byl jen zdánlivý, neboť Nizozemci prosazované 'svobody' se vztahovaly jen na lidské bytosti. Černí Afričané z pohledu obchodníků a plantážníků lidmi nebyli." KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 96.

zámořským zdrojem bohatství.⁶¹ Vzniká "obchodní trojúhelník", v rámci něhož je anglické zboží vyváženo do Afriky jako platidlo za lidský náklad, který je převezen přes Atlantik a cukr ze zdejších plantáží se nakonec vyváží do Severní Ameriky a zpět do Anglie. Právě tato angažovanost v obchodu s otroky se později ukáže jako klíčová v procesu rušení otroctví ze strany Velké Británie. Téměř výlučná orientace na pěstování cukrové třtiny a plantážní hospodářství pak podle Křížové odlišovala karibské kolonie od držav španělských. V Karibiku, stejně jako v portugalské Brazílii, bylo navíc otroctví prakticky jedinou formou ekonomických a společenských vztahů. Protože ostrovy postupně přestaly umožňovat rozšiřování plantáží, přesouvali se bílí kolonisté (početně byli ve výrazné minoritě) spolu s otroky z odlesněných, zdecimovaných a erozí postižených ostrovů na další.⁶²

Pro Británii byl z dlouhodobého hlediska nejdůležitější zábor Barbadosu a Jamajky. Barbados byl po "cukrové revoluci" téměř okamžitě rozparcelován a nájemní sluhové, kterým skončila služba, neměli možnost získat půdu. Stali se tak poměrně nebezpečnou složkou koloniální společnosti (podobně, jako o několik desítek let dříve ve Virginii). Prudká poptávka po otrocké práci se okamžitě projevila v právních normách upravujících poměry mezi oběma rasami. Kolem roku 1660 žilo na Barbadosu nejméně 20 tisíc otroků a jejich mnohá povstání byla brutálně potlačována. Barbados však záhy začal ztrácet svou pozici nejvýznamnější a nejbohatší britské kolonie, protože došlo k rychlému vyčerpání půdy a náklady na vedení plantáží stále rostly. Postavení nejvýznamnější britské kolonie tak převzala třicetkrát větší a klimaticky příznivější Jamajka. V 70. letech 17. století postihla zdejší kakaové plantáže plíseň, a proto se většina pěstitelů pustila do pěstování cukrové třtiny - a obrátila se k otroctví. Kolem roku 1700 zde žilo 45 tisíc otroků. Vzhledem k hornatému reliéfu ostrova zde vznikaly celé osady uprchlých otroků (tzv. *maroonů*). Ti se záhy stali pro koloniální úřady takovou hrozbou, že byly nuceny uznat jejich existenci, uzavřít s nimi v roce 1739 smlouvu, věnovat jim 1 500 akrů půdy a svobodu výměnou za závazek, že nebudou napadat plantáže a budou vracet nově uprchlé otroky jejich pánům.⁶³

---

⁶¹ KLEIN 2002 op. cit. S. 9.

⁶² KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 81 a WASSON 2010 op. cit. S. 27.

⁶³ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 117 a 118 a FERGUSON 2007 op. cit. S. 115. Obecně k *marronage* i v jiných oblastech než na Jamajce viz BENTON 2002 op. cit. S. 60 a násl.

Je potřeba zdůraznit, že karibské plantážní kolonie obecně byly zvláštními společenstvími svého druhu. Vedle "pigmentokracie"⁶⁴ bylo příznačné tzv. *absentee ownership* (volně "vlastnictví v nepřítomnosti"), tedy situace, kdy vlastník půdy žil v Anglii nebo Severní Americe a provoz plantáže přenechával správci. Zájem těchto správců byl zaměřen spíše na okamžité zisky než dlouhodobý rozvoj plantáží, což vedlo k drancování půdy i pracovních sil.⁶⁵ Obrovský nepoměr mezi masou černých otroků a jejich bílých pánů vytvářel neustále vyhrocenou atmosféru strachu z povstání a znemožňoval začlenění černochů do koloniální společnosti. Tyto kolonie byly zcela závislé na svých mateřských zemích a zahraničních trzích. A v neposlední řadě, ne jen otroci, ale také bílí kolonisté zde byli zcela vykořenění - plantážní podnikání nemělo místo pro chudé, ambiciózní průkopníky a soustavný odliv těch nejúspěšnějších znemožňoval vytvoření pocitu sounáležitosti a vzájemné zodpovědnosti bělochů. Typická byla pro zdejší oblast vystupňovaná brutalita otrokářství, absolutní moc pánů nad otroky, přísná právní úprava postavení otroků⁶⁶ a výjimečně tvrdé podmínky života na plantážích spolu s minimální možností osvobodit sama sebe vyplacením, protože pro svobodné barevné, stejně jako pro chudé bělochy, nebylo v ostrovní plantážní společnosti místo.⁶⁷ Prostředí ostrova zároveň neumožňovalo přežití uprchlých otroků (s výjimkou Jamajky). Společnost byla extrémně polarizovaná - proti sobě zde stáli otroci a bohatí plantážníci. Vysoká úmrtnost a nevyvážená demografická struktura znemožňovala vznik standardních rodin, ať již v bělošské nebo černošské vrstvě. Na přelomu 18. a 19. století plantážníci i správci objevili výhody relativního uvolnění systému, zrušili nejpřísnější tresty a poskytli více času na obhospodařování vlastních záležitostí. Od roku 1823 je pak tato tzv. politika ameliorace oficiální vládní politikou.⁶⁸

---

⁶⁴ Tímto termínem označuje Reddie společnosti, ve které barva kůže determinovala místo ve společnosti. REDDIE c2007 op. cit. 84.

⁶⁵ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 117 a DAVIS 2006 op. cit. S. 115.

⁶⁶ Za nejpřísnější, poskytující minimální ochranu otrokům, však Morgan považuje úpravu francouzskou a především španělskou. MORGAN P.: *Slave cultures: Systems of domination and forms of resistance* in PALMIÉ, Stephan a Francisco A. SCARANO (eds.). *The Caribbean: a history of the region and its peoples*. London: University of Chicago Press, 2011. ISBN 978-0-226-64508-7. S. 254.

⁶⁷ I přes tuto brutalitu systému Davis upozorňuje, že vzhledem k výraznému přečíslení černochů oproti bělochům (9 ku 1) se zde podařilo vybudovat velmi silnou africko-karibskou kulturu. Společensky tak, můžeme-li vůbec uvažovat v této rovině, byl život zde v některých aspektech "příjemnější", neboť otroci byli doslova obklopeni "svými" lidmi, zatímco v pevninské Americe byli pod neustálým dohledem, péčí a kontrolou. DAVIS 2006 op. cit. S. 123.

⁶⁸ Podle přijaté rezoluce měla ameliorace vést k "progresivním zlepšením v populaci otroků, jakým má být například příprava na participaci na občanských právech a privilegiích, jež jsou požívána ostatními poddanými jeho Veličenstva". Z dikce rezoluce je zřejmé upřímné přesvědčení, že otroci nebyli ve svém tehdejší stavu na svobodu připraveni a že než budou moci žít jako svobodní lidé, musí se jim dostat instrukcí v morálce a náboženství. PATON D.: *The abolition of slavery in the non-hispanic Caribbean* in PALMIÉ, SCARANO (eds.) 2011 op. cit. S. 293. Davis však upozorňuje, že otroctví nadále zůstalo otroctvím a není přípustné dopady ameliorační politiky přeceňovat. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 82, 127 a 128, DAVIS 2006 op.

Závislost na metropoli jako odbytišti plantážní produkce a zdroji životních potřeb, technologického pokroku a především vojenské ochrany proti častým otrockým vzpourám zabránila britským kolonistům na ostrovech přidat se k americké revoluci.⁶⁹

3.1.4 Další britské kolonie

Většina Afriky byla dobyta africkými armádami evropských států, složenými převážně z otroků. Evropané však při nastolování své kontroly pečlivě bránili tomu, aby zde někdo začal aplikovat evropské zákony týkající se otroctví. Uchýlili se tedy například ke zřizování protektorátů nepřímo řízených evropskými úředníky, v nichž se užívalo přizpůsobené právo dobytého státu.^{70,71} Hovoříme-li o rušení obchodu s otroky na území Afriky, neměli bychom zapomenout na práci a odkaz cestovatele David Livingstona.⁷²

V mnoha oblastech byly nájezdy na otroky ukončeny již pár let po dobytí území, obchod s otroky často také, ale koloniální režimy byly velmi opatrné s ukončováním otroctví jako takového. Bály se rozvratu a často byly závislé na administraci kolonií ze strany otrokářských elit. Otroci byli v Africe propouštěni, když bylo v mateřské zemi ukončeno otroctví (tj. v roce 1833 v případě Británie a v roce 1848 v případě Francie), ale v některých britských koloniích nebyla emancipace zaručena ještě téměř 100 let po vydání *Emancipation Act*. V Zanzibaru byl obchod s otroky zrušen v roce 1873, ale otrokářská práce zůstala základem ekonomiky. Menelik, mocný vládce Etiopie, vydal v letech 1887 až 1908 bezpočet protitrokářských ediktů, zatímco se současně vzmáhal prodej zajatců z jeho vojenských tažení do jižní Etiopie. V roce 1890 zde Británie vyhlásila protektorát a o sedm let později zrušila otroctví, přičemž se snažila plantážníkům pomoci zvládnout kontrolu nad jejich pracovními silami⁷³. V Malajsii došlo ke zrušení otroctví v roce 1915 a v Barmě až 1926. Britové vlastnili doly a plantáže, na kterých pracovali otroci a investovali v

---

cit. S. 116 a MORGAN, Kenneth. *Slavery and the British empire: from Africa to America*. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-289291-1. S. 111, 114 a 177 - 183.

⁶⁹ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 120.

⁷⁰ Například v předkoloniální společnosti *Hausa* v severní Nigérii fungovalo *murgu* - smluvní ujednání, podle kterého otrok pracoval nezávisle a odváděl fixní platby svému pánovi. V britském koloniálním systému pod vládou Lorda Fredericka Lugarda se tento systém vyvinul tak, že otrok mohl žádat, aby za jeho svobodu byla stanovena cena. Jakmile tyto peníze vydělal, zaplatil je. Pro koloniální administrativu to znamenalo uspořádanou cestu z otroctví, která ale většinu nákladů uvalila na otroky. KLEIN 2002 op. cit. S. 133 a 218.

⁷¹ Dále viz BENTON 2002 op. cit. S. 156.

⁷² O jeho práci blíže viz FERGUSON 2007 op. cit. S. 181 a násled.

⁷³ KLEIN 2002 op. cit. S. 21 a 306.

zemích, jejichž ekonomiky byly závislé na otrocké práci až do 80. let 19. století, kdy bylo otroctví s konečnou platností zakázáno v obou Amerikách.⁷⁴ V prvních letech 20. století měly Británie i Francie pod svými vlajkami v Africe dokonce více otroků, než když zakázaly otroctví.

V mnoha oblastech se otroci po dobytí osvobodili, mnozí se vrátili domů, další našli volnou půdu a začali sami farmařit. Otroci, kteří se sami osvobodili, se stali důležitou součástí koloniální dělnické třídy a vzdělané elity. Tak tomu bylo také v případě osady Freetown na území Sierra Leone, která byla založena jako malá kolonizační spekulace s cílem repatriovat nevelkou komunitu bývalých otroků žijících v Londýně zpět do Afriky, ale stala se základnou britského boje proti africkému otroctví. Oblast byla původně centrem obchodu s otroky a v roce 1787 byla vybrána jako dějiště repatriačního experimentu. První osadníci byli všichni bývalí otroci a tvořili je tři skupiny lidí: černošská chudina z Londýna, černí lojalisté z Nového Skotska a marooni z Jamajky. Město se poté, co Británie v roce 1808 zrušila obchod s otroky, stalo základnou eskadry britského námořnictva (*African Squadron*). Ačkoli byla komunita velmi různorodá, vyvinula se v Krio, silně křesťanskou společnost vděčnou Velké Británii. Zdejší populace byla gramotnější než ve Velké Británii a její členové se uplatňovali na mnoha postech v rodící se koloniální administrativě jako agenti britského obchodu a misionáři. Nakonec se vrátili do svých původních domovů - někteří z nich jako elitní lékaři, právníci, duchovní, novináři či podnikatelé. Projekt Sierra Leone získal v Británii velký ohlas a byl bohatě dotován, ale nakonec skončil fiaskem. Kolonisté vyslaní z Anglie trpěli nedostatkem vybavení a absolutní nepřipraveností, přírodní podmínky a prostředí nebylo nejvhodnější a spousta repatriovaných otroků navíc znovu padla do rukou otrokářů.⁷⁵

3.1.5 Pevninská Severní Amerika

Davis identifikuje čtyři různé modely otroctví v pevninské Americe. Zaprvé jde o "Sever", tedy oblast od řeky Delaware až ke kanadským přímořským provinciím, kde otroci pracovali na venkově i ve městech a kde se nikdy nevyvinul klasický

---

⁷⁴ článek *Britain, slavery and the trade in enslaved Africans* na <http://www.history.ac.uk/ihr/Focus/Slavery/articles/sherwood.html>

⁷⁵ KLEIN 2002 op. cit. S. 133 a 259. Podobně založila roku 1822 *American Colonization Society* pro bývalé otroky, kteří se chtěli usídlit v Africe, Libérii. Do roku 1867 se zde však usadilo jen asi 12 tisíc bývalých otroků a dalších necelých 6 tisíc zde bylo vysazeno americkým námořnictvem poté, co byli nalezeni na lodích. Ačkoli ústava nové republiky jasně zakotvila, že zde nebude otroctví a žádná osoba s otroky nesmí obchodovat, tradice této oblasti byla příliš silná. V průběhu let tak bylo v rámci Atlantického obchodu s otroky prodáno na 300 tisíc lidí. KLEIN 2002 op. cit. S. 195 a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 209.

plantážnický systém. Druhou oblastí je země kolem zátoky Chesapeake až k horám Virginie, kde před válkou o nezávislost žila polovina otrocké populace představující jednu třetinu celkové populace. Otroci zde nejdříve zpracovávali tabák, později kukuřici a obilí a následně se uplatňovali také v průmyslu. Třetí oblastí jsou nížiny Karolíny a Georgie, kde se vyvinul plnohodnotný plantážní systém podle karibského modelu. Otroci zde nejdříve pěstovali rýži a indigo, následně bavlnu a s ní se oblast rozšířila i na Alabamu, Mississippi, Louisianu, Arkansas a Texas. Poslední oblastí je podle Davise španělská Florida a francouzská Louisiana, tedy části země, které dostaly ekonomický význam až po anexi Spojenými státy a fungovaly jako útočiště uprchlých otroků, kde se plantážní systém nevyvinul z důvodu častých rebelií a nájezdů domorodých Indiánů.⁷⁶

Zotročení Afričanů začalo podle Heidekinga na severoamerickém kontinentu v "pozoruhodném" rozsahu teprve na konci 17. století.⁷⁷ Jak uvádí Davis, žádný z britských zakladatelů zdejších kolonií, s výjimkou Jižní Karolíny, nechtěl založit otrokářskou společnost.⁷⁸ Černoši, kteří byli do Virginie dováženi od roku 1619, neměli ze začátku z právního hlediska o mnoho horší postavení než "bílé služebníci" (*white servants*), o nichž jsme hovořili výše. Někteří Afričané dostali úplnou svobodu, zpravidla výměnou za konverzi ke křesťanství. Dokonce sexuální styky mezi bělochy a černochoy a smíšená manželství nebyla výjimkou, ačkoli za ně hrozily církevní tresty a (Afričanům) také bičování. Právní status černochoy byl však od 60. let 17. století vlivem soudních rozhodnutí a také zákony stále více omezován, až se na začátku 18. století plně etabloval koncept "movitého otroctví", který Afričany degradoval na majetek a zboží. "Zde se jednalo o jedinou závažnou odchylku od anglického zvykového práva, neboť instituce movitého otroctví neexistující v rodné vlasti byla převzata z Karibských ostrovů."⁷⁹ Možnost zakotvení této odchylky vysvětluje Seltenreich tím, že osidlování Severní Ameriky bylo především věcí soukromých obchodních společností a individuálních vlastníků území, ze strany Anglie pouze

---

⁷⁶ DAVIS 2006 op. cit. S. 125 a 126.

⁷⁷ Křížová doplňuje, že právní postavení černochoy v britských koloniích na počátku 17. století bylo přinejmenším "nejasné". Někteří z prvních černochoy ve Virginii byli zotročeni prokazatelně na doživotí a dědičně. Jiní se však nacházeli v podobné pozici jako nájemní sluhové, byť zpravidla sloužili déle. Jak naznačují soudní protokoly, byli si navíc v této době příslušníci obou skupin velmi blízko ("společně pracovali, společně okrádali své pány, společně se opijeli a vyvolávali výtržnosti") a odpor ze strany bohatých kolonistů vůči nim všem vycházel nikoli z pocitu rasové, nýbrž sociální nadřazenosti. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 109 a 110.

⁷⁸ A tak puritány v Massachusetts v roce 1646 šokovalo, když se na zdejším trhu objevili otroci zajatí v Africe, příslušný soud to ostře odsoudil a nařídil jejich navrácení zpět. O šest let později byl v Rhode Island přijat zákon odsuzující zotročování, podle něhož měli všichni otroci být do deseti let propuštěni. Tento zákon však nebyl prosazován a od 90. let 17. století už začaly zákony Nové Anglie regulovat dovoz černých otroků. DAVIS 2006 op. cit. S. 126.

⁷⁹ HEIDEKING, Jürgen a Christof MAUCH, *Dějiny USA*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-2894-0. S. 17 - 19.

"formálně zaštitěné"; Ferguson hovoří o "veřejno-soukromém partnerství", ve kterém panovník vytyčil pravidla chartami, a soukromníci převzali riziko. V rámci politiky zdravého (též prospěšného) zanedbávání tak byla Američanům svěřena rozsáhlá samospráva a jedním z jejích projevů byla právě "politika" v této oblasti.^{80, 81}

Z důvodů přesahujících téma této práce nakonec „harmonická koexistence“ Velké Británie a severoamerických kolonií končí a Američané si vybojují nezávislost.⁸² Původní text Deklarace nezávislosti od Thomase Jeffersona změnil Kongres jen v několika bodech, ovšem jedním ze škrtnů bylo právě jeho obvinění britského krále z porušování "*nejsvětějších práv na život a svobodu odlišného lidu tím, že 'podporuje obchod s otroky'*"⁸³. Ještě před Deklarací nezávislosti vydá v roce 1776 právnicky vzdělaný osadník George Mason tzv. virginskou deklaraci, 16 článků, do kterých vedle života, svobody majetku podle Locka přidává ochranu před prohledáním nebo zadržením bez soudního příkazu, zákaz mučení a krutých trestů i nárok na rychlý proces a porotní soud ze sousedství, a také speciální republikánské svobody, jako volební právo a právo na odpor, svobodu tisku a neomezené vykonávání náboženství. Heideking zde upozorňuje na očividnou republikánskou utopii: státní zřízení založené na spolurozhodování občanů, od nichž se očekává mravnost, čínorodost, poctivost a obětavost - obrázek lidu přísných mravů, který si vládne sám. Byla to právě virginská deklarace, která podle Heidekinga stála na počátku nové epochy ústavního vývoje, která vyústila až v Chartu Spojených národů a různé konvence o lidských právech.⁸⁴

Evidentní rozpor mezi postulátem rovnosti, který byl zakotven ve většině ústav a pokračujícím systémem otroctví se stal součástí revoluční debaty. Otroctví se dostávalo pod silný tlak, mobilizováno bylo mimo jiné mnoho černochoů a dokonce otroků. Nejprve žádali po koloniálních i státních parlamentech "humanizaci" otroctví a pak stále silněji jeho zrušení. V roce 1774 zahrnul Kontinentální kongres otroky do

---

⁸⁰ Uvádí dále, že při utváření právního řádu ze strany kolonistů obecně nešlo jen o mechanické přejímání britského *common law*, ale že zásadní roli hrálo také "lokální právo" které si s sebou kolonisté do Nového světa přiváželi. SELTENREICH in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 355, 378 a 379, WASSON 2010 op. cit. S. 92 a FERGUSON 2007 op. cit. S. 94. Na toto téma blíže také MORGAN 2007 op. cit. S. 111 a 112.

⁸¹ O vztahu mladé republiky ke *common law* a jeho recepci viz dále HORWITZ 1977 op. cit. S. 4 - 16.

⁸² Kongres rekrutoval také svobodné černochoy a otroky, celkem na straně vlastenců bojovalo asi 5 tisíc Afroameričanů ve vlastních nebo smíšených jednotkách. Tisíce otroků na Jihu přešly naopak k Britům. Dodejme, že obě strany rekrutovaly otroky příslibem propuštění na svobodu. Z jižanských států se k rekrutování černochoů rozhodl pouze Maryland; Virginie připustila výjimky; parlament Jižní Karolíny ale odmítl nabízené vyzbrojení 3 - 5 tisíci černochoy. HEIDEKING 2012 op. cit. S. 56 a 59. Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. 378 a 379

⁸³ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 230. Velmi podrobně na toto téma pojednává Meyers. MEYERS, Donald J. *And the war came: the slavery quarrel and the American Civil War*. New York: Algora Pub., c2005. ISBN 9780875863603. S. 17 - 28.

⁸⁴ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 52 - 54.

bojkotu anglických dovozů. Po Deklaraci nezávislosti (1776) vznikly ve většině států na sever od zátoky Chesapeake protitrokařské společnosti, které byly zpravidla v kontaktu se začínajícím abolicionistickým hnutím v Anglii. Během války za nezávislost hlásali Angličané svobodu pro ty Afroameričany, kteří se přidají na jejich stranu. Protitrokařské tendence však postupně ztrácely na síle, což se projevilo již při jednání ústavodárného konventu ve Filadelfii v roce 1787. O tři roky později se většina v novém Kongresu pod vedením Jamese Madisona postaví za názor, že otroctví samotné - na rozdíl od obchodu s otroky - je záležitostí jednotlivých států. Situace Afroameričanů se tak od této doby zhoršuje ze dvou hlavních důvodů, které identifikuje Heideking: zaprvé krvavé povstání otroků ve francouzském Santo Domingu (Haiti) ukázalo hrozby otrokařského systému a přimělo otrokáře zosřít kontrolní opatření, zadruhé v Evropě prudce stoupala poptávka po bavlně, kterou vytvářela zejména industrializace v Anglii.⁸⁵

V roce 1808 Kongres zakazuje obchod s otroky, což podle některých - mimo jiné i Jeffersona a Madisona - mělo vést k tomu, že se otroctví vyřídí "přirozenou cestou". Otroci se však do země dostávají nadále, zejména proto, že vláda nemá vhodné prostředky k prosazení zákazu a také proto, že bílí jižané sympatizují s pašeráky. Podle Heidekinga tak počet otroků na americkém Jihu mezi lety 1790 a 1820 narostl více než dvojnásobně ze 700 tisíc na 1,5 milionu, což znamenalo 40 % obyvatelstva.⁸⁶

Mezi Severem a Jihem odedávna existovaly demografické a ideologické rozdíly, které válka za nezávislost a revoluce ještě zosřily.⁸⁷ Generaci zakladatelů USA se nepodařilo vyřešit rozpor mezi rasistickými předsudky a hospodářskými zájmy na jedné a právem a morálkou na druhé straně. Ačkoli v soukromí zaujímal Washington, Jefferson i Madison k otroctví kritický postoj, nepostavili se nikdy do čela hnutí za odstranění "zvláštní instituce" (*peculiar institution*).⁸⁸ Kolonizační projekty v Africe i Karibiku se rychle ukázaly jako neúčinné a po roce 1820 již

---

⁸⁵ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 52 – 54 a 91 - 93.

⁸⁶ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 91 - 93.

⁸⁷ Seltenreich například uvádí, že kolonie se od sebe poměrně dramaticky lišily v závislosti na konkrétních geografických podmínkách i skladbě obyvatelstva, což se následně promítalo do charakteru konkrétních politických kultur a právních rádu a připomíná, že zde velkou roli hrálo také náboženské smýšlení kolonistů a poměry v mateřské zemi. Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 355.

⁸⁸ Roli "Otců zakladatelů" v aboličním procesu rozebírá ve stati *The Founding Fathers and Slavery* také W. W. Freehling. WEINSTEIN, Allen, Frank Otto GATELL a David SARASOHN (eds.). *American Negro slavery: a modern reader*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 1979. ISBN 0-19-502470-2. S. 3 - 19.

odpůrcům otroctví nezbylo než zabránit dalšímu pronikání otroctví do západních oblastí.⁸⁹

3.1.5.1 Sever USA

V severních koloniích obecně nežilo černošské obyvatelstvo v segregovaných komunitách, ale rozptýleně mezi bílým obyvatelstvem. To poskytlo větší příležitost k vzájemnému přejímání a splývání rozdílných kultur. Také na venkově zde otroci žili s rodinou, ne ve velkých samostatných osadách.⁹⁰ Zdejší komunity byli od nepaměti více "společnostmi s otroky" než "otrokářskými společnostmi", protože se zde nedařilo tabáku, třtině ani rýži a ekonomiky zde tedy nikdy nebyly závislé na práci otroků. Silný protiotrokářský proud z doby války za nezávislost pak uvedl na Severu konec otroctví.⁹¹ Massachusetts, Connecticut, Vermont i další státy Nové Anglie zrušily otroctví okamžitě prostřednictvím ústavy, zákonů nebo soudními rozsudky.⁹² Vzorovým státem pro mnoho dalších pak byla Pensylvánie, která roku 1780 schválila "postupné" osvobozování černochoů.⁹³ Tyto tendence spolu se zákazem dovozu otroků znamenaly "vymírání" otroctví na Severu USA, ačkoli ještě v roce 1810 žilo na území na sever od Mason-Dixonovy linie, která od 60. let 18. století ohraničovala Sever a Jih USA na 30 tisíc otroků.⁹⁴

3.1.5.2 Jih USA

Politický a společenský tón na Jihu udávali majitelé plantáží. Sociální napětí zde bylo určitým způsobem omezené, protože farmáři, obchodníci i řemeslníci považovali plantážníky za společensky výše postavené a tito naopak cítili vlastní odpovědnost za obecné blaho a snažili se v tomto smyslu plnit své funkce v patriarchální poddanské společnosti. Otroctví zde mimo jiné působilo proti vzniku

---

⁸⁹ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 91 - 93.

⁹⁰ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 115.

⁹¹ Potvrzuje to také Freehling: Před rokem 1776 ještě velká část "seveřanů" posuzovala otroctví jako fakt a zpochybňovalo jej jen málo z nich. Ale hnutí roku 1776 - humanistické nadšení revoluce, nenávisť k otroctví a všeobecné přesvědčení, že jej ekonomika nepotřebuje - to všechno změnilo. Freehling in WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 9 a DAVIS 2006 op. cit. S. 128.

⁹² Nejvyšší soud státu Massachusetts, ve kterém otroctví nikdy nehrálo zásadní roli a který se záhy stal centrem protiotrokářského smýšlení, se v celkem třech případech Quocka Walkera z roku 1783 opíral explicitně o deklaraci základních práv v ústavě státu, v níž byla obsažena věta "Všichni lidé se rodí svobodní a rovní a mají určitá přirozená, základní a nezcizitelná práva, mezi něž můžeme počítat právo užívat a bránit své životy a svobodu". Ani zde však nechyběl paradox - na jednu stranu byla svobodným černochoům garantována stejná práva, včetně volebního, na druhou stranu však parlament Massachusetts zakázal smíšená manželství bělochů s černochoy nebo Indiány. HEIDEKING 2012 op. cit. S. 52 - 54 a KLEIN 2002 op. cit. S. 237.

⁹³ Všechny děti otroků narozené po určitém datu, získaly svobodu. Musely však svým vlastníkům sloužit bez náhrady až do dosažení vlastní plnoletosti. HEIDEKING 2012 op. cit. S. 52 - 54.

⁹⁴ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 52 - 54.

potenciálně nebezpečné třídy nemajetných bílých přistěhovalců. Vzdělání američtí jižané byli velmi dobře obeznámeni s římským právem a v právních úpravách jižanských států tak můžeme nalézt celou řadu podobností právě s římským právem týkajícím se otroků, včetně úpravy manumise nebo *peculia* (majetku, nejčastěji políčka, které bylo dáno otrokovi k dispozici). Neobvyklé nebyly ani odkazy na antickou literaturu v pamfletech obhajujících otroctví.⁹⁵

Okamžitě po uzavření míru v roce 1783 zahájili vlastníci plantáží na Jihu dovoz otroků v obrovských počtech, aby vyrovnali ztráty z války. Na přelomu 18. a 19. století žilo na území USA asi 750 tisíc černochů, a z toho téměř 90 % z nich na Jihu. V roce 1860 dosáhl počet černých otroků na území USA počtu 4 milionů, z nichž 75 % žilo na území dvanácti jižanských států.⁹⁶

Pěstitele bavlny považovali otroky zároveň za pracovní sílu i za kapitál, tedy "zdroj", který se v důsledku rozšíření pěstování bavlny stal drahým a nedostatkovým. Z toho důvodu rostl tlak plantážníků na vlády států a Kongres, aby byl znovu legalizován obchod s otroky zakázán v roce 1808. V desetiletích po Missourském kompromisu (r. 1820) vyvrcholil bavlnářský boom a výrazně zesílil pocit sounáležitosti zdejších obyvatel. Jih vykrytalizoval jako specifický region s vlastní kulturou, společenským uspořádáním, hospodářským systémem a vyhroceným rasismem.⁹⁷ Všechny pokusy o teritoriální omezení otroctví považovali plantážníci za útok na sebe, protože produkce bavlny mohla být zvýšena jedině rozšířením pěstitelské plochy. Ale budování průmyslu na Jihu zůstalo kvůli monokulturnímu charakteru bavlny v začátcích. Ekonomika Jihu sice rostla, ale nemodernizovala se a nevyvíjela. Tím se tento region dostal do závislosti na světovém trhu i na bankéřích a obchodnících ze Severu, kteří kontrolovali dopravu na pobřeží i vnitřní trh.⁹⁸

Z hlediska práva se postavení černochů na americkém Jihu před občanskou válkou nijak výrazně nelišilo od postavení černochů v kterékoli z plantážních kolonií. Otroek zde nemohl hájit své zájmy u soudu a svědčit mohl jen proti jinému otrokovi. Nemohl uzavírat smlouvy ani manželství. Znásilnění otrokyně se trestalo jen tehdy, byl-li "poškozen" cizí majetek. Přestože se od poloviny 19. století objevovaly návrhy zákonů zajišťující otrokům alespoň minimální životní standard, situace zůstávala

---

⁹⁵ DAVIS 2006 op. cit. S. 43.

⁹⁶ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 52 - 54 a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 243 a 245.

⁹⁷ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 242 a 243.

⁹⁸ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 109.

spíše neměnnou.⁹⁹ Na rozdíl od karibských oblastí se na americkém Jihu nepoužíval model vlastnictví v nepřítomnosti, objevilo se ale "nájemní otroctví". Mnoho otroků bylo svými pány pronajímáno nebo vypůjčováno na práci za mzdu v továrnách, řemeslnických dílnách, na stavbách železnic atd.¹⁰⁰ Obecně je zde poněkud pestřejší legislativa týkající se právní úpravy otroctví. Na severu země jsou příslušné zákoníky mírnější a méně obsáhlé. Předlohou mnoha obdobným úpravám byl "proslulý" *South Carolina Slave Code* z roku 1740.¹⁰¹

Přes všechny sociální rozdíly a zájmové protiklady spojovala zdejší bílé obyvatelstvo solidarita, která se v období před občanskou válkou vystupňovala až do jižanského nacionalismu. Tato solidarita vyplynula z rasových pocitů nadřazenosti vůči černochům i z duchovního vlivu a přesvědčení o zvláštních ctnostech a morálních přednostech jižanského životního stylu. Od přelomu 18. a 19. století se zde uskutečňoval přechod od obrany otroctví k boji za jeho prosazení jako pozitivní hodnoty. Bílý Jih se celkově spojoval dohromady stále těsněji, aby bránil své zájmy a ideály proti hrozbám ze strany individualistického a rovnostářského Severu. Mentalitu Jihu dále přibližuje Seltenreich konstatováním, že to byly jižní státy, kdo kritizoval Sever za "individualistický a kapitalistický pouze na zisk orientovaný přístup", zatímco Jih sám sebe vnímal jako "strážce morálně lepšího světa, který instituce otroctví (...) naprosto nediskredituje." Právě v tomto období se tedy teprve začíná kritika obracet proti postoji, který v otroku vidí věc spíše než člověka. Jih na to reaguje "přechodem k ryze 'právníckému postoji' spatřující v ústavě pouhý soubor hodnotově zcela neutrálních pravidel při souběžném odmítání 'morálních závazků' obsažených v Deklaraci nezávislosti."¹⁰²

Dodejme ještě, že specifické podmínky amerického Jihu vedly také k vytvoření zvláštní, skryté kultury zdejších Afroameričanů. Specificky silnou roli zde hrála černošská rodinná morálka, zvláštní mix protestantského náboženství a afrických kultů, vlastní řeč *gula* (*gullah*) - směsice anglických slov a gramatických tvarů z Afriky či také zjednodušená angličtina, expresivní hudba a tanec, hrdost na černý národ, který se vytvořil v ilegalitě. Heideking však upozorňuje, že černochům v této

---

⁹⁹ Typické totiž bylo, že v řídce osídlených státech monopolizovali politickou moc právě otrokáři. DAVIS 2006 op. cit. 193.

¹⁰⁰ Takové městské (průmyslové) otroctví se pak od plantážního značně lišilo, protože otroci mohli žít velmi relativně nezávislý život. Proti přílišné volnosti černochů se tak ve městech objevuje mnoho varování, ovšem protiargumentem je jejich hospodářská produktivita. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 245 - 247 a 250.

¹⁰¹ Seltenreich in KULKÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 356 a dále v sekci *Prameny* - dokument č. V/2.

¹⁰² HEIDEKING 2012 op. cit. S. 117 - 119 a Seltenreich in KULKÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 404.

oblasti zásadně chyběla politická organizace a autonomie.¹⁰³ Můžeme uzavřít, že jako ekonomický systém zde otroctví fungovalo až do občanské války, ovšem společnost byla ve své podstatě hluboce rozpolcená, na násilí založená a nestabilní.¹⁰⁴

3.2 Výběr zkoumaných aspektů právní úpravy otroctví

Otrokářství z principu nebylo jen ryze soukromou (majetkoprávní) záležitostí, protože přítomnost masy otroků se mohla stát hrozbou celé společnosti, jak dokázaly vzpoury otroků. Pojednat však podrobně a komplexně o právních úpravách otroctví v anglosaském světě není dost dobře možné, neboť jednotlivé legislativy se od sebe lišily kolonie od kolonie, neřkuli okrsek od okrsku a výrazně se proměňovaly v čase. Na následujících stranách se tedy omezují na výběr některých podstatných aspektů (právního) života člověka a zmiňují jen některé zákony v některých oblastech, které považují za zajímavé či výjimečné.

3.2.1 Uvržení do otroctví a způsoby zotročení

Otrokem se jedinec stával nezávisle na své vůli. Byl unesen a následně obchodován a proti svému statusu neměl jak se bránit. Stejně "pasivně" se otrokem stávaly děti narozené ze zotročených rodičů; složitější pak byla situace, kdy otrokyní byla jen matka, a otcem byl svobodný muž.¹⁰⁵

V okamžiku zařazení mezi otroky byl jedinec veřejně a rituálně potupen, a sice vypálením značky, strháním šatů, ostriháním vlasů nebo jinou podobnou ponižující procedurou. Poté, co byl otrok násilně vytržen ze svého přirozeného prostředí a vystaven až nelidským podmínkám při plavbě do Nového světa, dorazil-li živý, procházel procesem přivykání na prostředí nových nemocí, nového klimatu, nového jídla a nového pracovního režimu, takzvaným *seasoningem*. Při tom bylo prvním úkolem napravit jeho zdraví; úmrtnost byla nejvyšší v prvních letech v novém prostředí. Další vážný problém pak představovaly útěky. Nováčci byli často v prvních letech nuceni spát v řetězech. Obecně ve všech společnostech bylo největším

---

¹⁰³ Na Severu jím byl například *Negro Convention Movement*, který podle Kleina představoval první snahu afroamerické komunity sblížit se za účelem výměny idejí o politické a sociální akci. První sjezd byl svolán v r. 1830 svobodným černochem z Baltimoru Hezekiahem Gracem. Jeho účelem bylo dát organizovaný hlas afroamerickým abolitionistům a bojovat proti diskriminaci a popření základních politických práv na Severu. KLEIN 2002 op. cit. S. 221.

¹⁰⁴ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 117 - 119

¹⁰⁵ V případě prodeje sebe sama, tj. vzdání se všech práv lidské bytosti za úplatu a zotročení z trestu zřejmě nelze úplně striktně hovořit o "vůli" či "aktivním jednání", ovšem určitý rozdíl tu je samozřejmě patrný. V případě otroctví v USA a Velké Británii to je ovšem otázka zanedbatelného počtu lidí. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 14.

problémem přimět otroka, aby přijal svou roli. Často jim proto byla dávána nová jména nebo byli nuceni podstoupit rituály, ve kterých slibovali, že neutečou.¹⁰⁶

Křížová uvádí, že obecně nejobvyklejším zdrojem otroků byly války. Skutečnost, že je jedinec poražen a jeho přemožitel má právo vzít mu život, byla až do 17. století hlavním argumentem pro bezprávný status otroků a první, kdo jej zpochybnil, byl Francis Hutcheson.¹⁰⁷

3.2.2 Rodinné právo - manželství a partnerství, výchova dětí

Otrok neměl z hlediska práva žádné formální příbuzenské vazby. Nemohl vykonávat rodičovská práva vůči vlastním dětem, ani se toho dožadovat, zpočátku nemohl uzavřít legální manželství. Ačkoli otrokům většinou nebylo zakazováno uzavírat (neformální) rodinné svazky a pečovat o potomky, nezřídka se stávalo, že o to vzhledem k situaci neměli opravdový zájem a otrocká komunita se pak spontánně nerozrůstala.¹⁰⁸ Výsledkem tohoto neutěšeného stavu bylo to, co běloši pokládali za "úpadek mravů" na plantážích: volné svazky, mnohoženství a také změny v rodinné organizaci. Široké rodiny otroků byly zpravidla velmi soudržné, s ústřední rolí matky. O děti pečovalo a vychovávalo je i vzdálenější příbuzenstvo, protože rodiče zpravidla trávili většinu dne těžkou prací. Rodinný život byl ale vždy poznamenán nejistotou, protože kterýkoli člen rodiny mohl být kdykoli prodán. Ačkoli ve Spojených státech byla společnost monogamní, většina plantážníků měla manželky, duchovní obecně zakazovali mimomanželský pohlavní styk a státní právo dokonce v některých případech zakazovalo mezirasový sex, bylo pro otrokyni jen velmi obtížné odmítnout svého pána nebo jeho příbuzné a nejsou známy skoro žádné případy bělochů obviněných ze sexuálních vztahů se svými otrokyněmi.¹⁰⁹ Právě nestabilita partnerských svazků a vnímání ženské sexuality jako směnitelného "zboží" představuje pravděpodobně dodnes na antilských ostrovech jeden z odkazů otroctví.¹¹⁰ I Ferguson upozorňuje, že docházelo také k sexuálnímu vykořisťování

---

¹⁰⁶ KLEIN 2002 op. cit. S. 252 a REDDIE c2007 op. cit. S. 77 - 80.

¹⁰⁷ Autorka na tomto místě cituje Johna Locka. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 13.

¹⁰⁸ Výjimku však tvořily severoamerické pevninské kolonie, které byly záhy soběstačné z hlediska přirozeného přírůstku, zřejmě díky příznivějšímu podnebí, absenci tropických nemocí a kultivaci tabáku a rýže, která byla relativně méně náročná než práce na cukrových plantážích. Klein uvádí, že kolem roku 1860 již byly ve Spojených státech 4 miliony potomků Afričanů. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 233 a 234 a KLEIN 2002 op. cit. S. 42.

¹⁰⁹ KLEIN 2002 op. cit. S. 256 a Gutman in WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 173 - 192. Davis pouze uvádí případ otrokyně Celie, která zavraždila svého pána po mnohaletém znásilňování a jejíž případ byl v roce 1855 v Missouri ostře sledován. DAVIS 2006 op. cit. 201 a 202.

¹¹⁰ KLEIN 2002 op. cit. S. 4. a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 13, 140 a 141.

Afričanů. V roce 1757 reportoval Edward Long z Jamajky, že plantážníci si sexuální partnerky z řad svých otrokyň vybírají běžně, ovšem v kraji vůči tomuto "míšení ras" roste nesouhlas. Dodává, že v roce 1622 byl ve Virginii vydán zákon, že mulatské děti otrokyň se sami stávají otroky a v roce 1705 jsou sňatky mezi příslušníky různých ras zakázány docela.¹¹¹

Sami majitelé neměli zpočátku zájem na tom, aby otrokyně měly děti - šlo o bezprostřední ohrožení života matky a nejistý výnos odložený o několik let. Řady otroků bylo možno neustále doplňovat o nově příchozí. V "klasické" koloniální době tedy to, že byla žena v plodném věku, její hodnotu spíše snižovalo. Ovšem po zrušení obchodu s otroky, ve "druhé fázi moderního otroctví", kdy stoupla jejich cena, byl tento postoj radikálně přehodnocen. Pro Jih se stal typickým zájem o černošské rodiny a hlavně matky. Majitelé již nebránili kazatelům, aby černošské páry oddávali, byť tato "manželství" nebyla platná. Ulevovali rodičkám a poskytovali jim i základní lékařskou péči. Stoupajících cen černošských žen a dětí pak využili majitelé otroků ve státech, kde otroctví kdysi začínalo, ale v konkurenci bavlnářských regionů upadalo, zejména ve Virginii a Marylandu. Zde přinášel "chov" otroků na prodej (*breeding of slaves*) značné zisky. V dobách před občanskou válkou se tak právě zde děly ty nejhorší věci pranýřované abolicionisty: odtrhávání dětí od rodičů, násilné "oplodňování", dražby nemluvňat.¹¹²

I přes zákazy se pochopitelně rodily "míšené" děti - mulati (míšenci bělochů a černochoů) a zambové (míšenci černochoů a Indiánů). Postavení jedince smíšeného původu se běžně určovalo podle postavení jeho matky. Nezřídka se tito jedinci dokázali osvobodit samovýkupem nebo byli svými pány propuštěni. A potom svou vlastní existencí zpochybňovali základní premisu otroctví, tedy vlastní neschopnost a méněcennost. Jejich přítomnost pak narušovala "přirozenou" dichotomii otrok - svobodný a Afričan - Američan. Svobodný barevný byl však zvláštním členem kolonie: zpravidla platil speciální daně, nemohl zcela svobodně vycestovat, vykonávat prestižnější povolání nebo sloužit v armádě.¹¹³

---

¹¹¹ FERGUSON 2007 op. cit. S. 113.

¹¹² KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 143.

¹¹³ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 163 a 164.

3.2.3 Otroek jako věc a majetek

"Naprostou legální i faktickou dehumanizaci černých otroků" představuje podle Křížové fakt, že po příjezdu do Ameriky byli proclíváni a klasifikováni podle standardních vzorů, přičemž povolení k dovozu obvykle neoperovala s počtem jedinců, ale jednotkami pracovní síly ekvivalentními výkonu mladého zdravého muže.¹¹⁴ O "zvláštním" postavení otroků svědčí také specifické způsoby trestání - velmi podrobně je popisuje například Stampf nebo Fogel a Engerman.¹¹⁵

"I když zákon a zvyk definoval otroka jako věc, nebylo možné přehlédnout, že je schopen přemýšlet a samostatně jednat - ku prospěchu svého pána nebo svému vlastnímu. Paradox spočívající v samé podstatě otroctví zdůraznil již citovaný Montesquieu: *'Otroctví odporuje jak právu občanskému, tak právu přirozenému, Který občanský zákon by mohl zakázat otroku, aby utekl, když není vůbec počítán za člena lidské společnosti, a když se proto jeho žádný zákon nemůže týkat?'* Jistě, Aristoteles bez rozpaků otroka označoval za *'majetek s duší'* a římský právník Varro za *'mluvící inventář' (instrumentum vocale)*, zatímco puritánský duchovní ze severoamerické kolonie Massachusetts, Cotton Mather, nabídl definici *'oduševnělý, samostatný, aktivní nástroj člověka'*. Pochybnosti ale zůstávaly. Otroek jako společenská bytost 'zemřel' a stal se z hlediska práva věcí. Ale byl skutečně věcí, součástí nejužšího osobního vlastnictví, jako třeba šperk nebo nůž? Striktně právně snad ano, ale z hlediska každodenního života? Jistě existoval i v rámci jedné společnosti zásadní rozdíl mezi domácím nebo 'patriarchálním' otroctvím, v jehož rámci byl otroek integrován do přediva hospodářských a společenských vztahů uvnitř rodiny a vykonával stejné aktivity jako její členové. To předpokládalo uznání alespoň základní lidské podstaty otroka. Na druhém konci pomyslného spektra stál otroek, který byl skutečně vnímán jen jako pracovní nástroj a předmět obchodu."¹¹⁶

Vzhledem k nepopiratelné skutečnosti lidské podstaty otroků, kterým je ovšem lidství upíráno, existovaly neustále silné snahy zpochybnit je ponižujícími vnějšími znaky. Vedle tetování a vypalování značek k nim patřil také zvláštní oděv či naopak nahota. Časté byly také brutální tělesné tresty a mrzačení, utínání končetin či kastrace. Méněcennost otroků pak zdůrazňovaly také mýty o jejich zvláštním stvoření. Otroek

---

¹¹⁴ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 136.

¹¹⁵ WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 62 - 79 a 89. Fogel a Engerman jsou za některé své závěry kritizováni v následující stati knihy. Gutman in tamtéž S. 94 - 108.

¹¹⁶ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 15.

byl pracovním nástrojem; jeho příchod, nemoc či úmrtí byl proto zaznamenáván v účetních knihách. Ze zákona měl nárok na jeden oděv za rok, který pod hrozbou trestu nesměl vyměnit za potraviny. Svou pořizovací cenu splatil v průměru asi do jednoho roku, a pak už byla jeho práce jen čistým ziskem. Když ztratil svou užitečnost, byl okamžitě nahrazen jiným otrokem.¹¹⁷

Právě to, že otrok byl majetkem svého pána, sloužilo po staletí jako argument zastánců otroctví: jaký majitel by ze své vůle sám poškozoval nebo dokonce ničil svůj majetek? Ovšem podle Křížové zcela bez pochyby k excesům docházelo a svědčí o tom nejen antiotrokářská propaganda a církevní autoři, ale také oficiální dokumenty, jako soudní protokoly nebo texty samotných plantážníků. Brutální tresty pak podle ní byly nejen "nástrojem disciplíny", ale také "znakem oddělujícím otroka od svobodného člověka". Míra brutality pak byla odvislá od povahy jednotlivých pánů; v každém případě absolutní vydání otroka v moc jeho pána vytvářelo podmínky pro brutalitu cílenou i nezamýšlenou.¹¹⁸

3.2.4 Právní ochrana otroka

Otroky nikdy nebylo možné držet v podřízenosti jen silou. V praxi otroci vždy měli jistá práva, která sice nebyla zakotvena v písemné formě, ale vycházela z obecných zvyklostí - a na těchto právech bylo možno trvat, ovšem nikoli uplatňovat je u soudu.¹¹⁹ V konkrétních koloniích se tato práva lišila, od práva vykoupit sám sebe, přes volné neděle, možnost trávit večery tancem a zpěvem až po právo prodávat zeleninu ze svých políček¹²⁰. Počítalo se s ponecháním určitého manévrovacího prostoru, protože jakmile došlo k "utažení šroubů", propukaly krize, povstání, útky a bojkoty.¹²¹ Podle Stamppa dokonce ani jižanské zákony nedávaly pánovi absolutní moc nad jeho otroky, ale svým způsobem určovaly hranice trestů, množství práce, kterou je možné žádat a péče, kterou je nutno vynaložit na otroky. Tam, kde zákony selhaly, pak zbývaly vlastní morální standardy otrokáře nebo místní bělošské

---

¹¹⁷ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 16, 137 a 138.

¹¹⁸ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 147.

¹¹⁹ Reddie cituje M. G. Smithe: "Jak je dobře známo z britských karibských kolonií, ve světě, kde pravidla neumožňují otrokům svědčit proti svobodným u soudu, mohou složité otrokářské zákoníky těžko sloužit k ochraně otroků..." REDDIE c2007 op. cit. 81.

¹²⁰ Otroci si kromě práce pro pána zajišťovali své potřeby sami, včetně obdělávání políček. Tím se majitelé zbavovali povinnosti je živit, ale zároveň poskytli prostor pro jakousi alternativní ekonomiku - otroci si prodejem zboží a případně také obchodováním s pašovaným a kradeným zbožím mohli někdy našetřit i na vykoupení. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 137 a

¹²¹ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 147 a 148.

komunity. A pokud zákon ani zvyk nestačily, byl otrokář veden racionální úvahou - otrok měl vždy určitou materiální hodnotu a představoval pracovní sílu.¹²²

3.2.5 Právní osobnost otroka, způsobilost k jednání

Otrokářské společnosti činily otroky zodpovědnými za jejich činy. Bylo to paradoxní, ale logické: kdyby za přestupky svého "majetku" zodpovídali otrokáři, bylo by pro otroky velmi snadné je poškozovat.¹²³ Jižanské otrokářské zákoníky zakazovaly učit otroky číst, shromažďovat se a vyžadovaly, aby se otrok prokázal povolením, pokud se pohyboval mimo plantáž.¹²⁴

Svébytnou problematiku související se svobodou pohybu a rozhodování představuje zadržování otroků, byť domnělých. V Severní Americe existovaly otrokářské hlídky (*slave patrols*, na Jihu *paddy-rollers*) a tzv. profesionální "chytáči" otroků (*slave catchers*). Rozdíl mezi nimi byl ten, že chytáči byli volní "agenti" placení plantážníky, zatímco hlídky byly posvěceny státním právem. Všechny státy USA kromě Delaware znaly občanské hlídky, které měly pravomoc zastavit podezřelé černochoy. Otroci cestující přes hranice totiž museli mít povolení podepsané jejich pánem se sdělením, kam mají namířeno. Hlídky často sestávaly z bělochů, ale byli zde i svobodní černoši. V každé byl alespoň jeden otrokář, pravděpodobně proto, aby zamezil brutalitám na cenném majetku.¹²⁵

3.2.6 Procesní způsobilost otroka, jeho úloha v soudních sporech

Problematika procesní způsobilosti je vedle otázky právní osobnosti otroka a jeho způsobilosti k jednání teoreticky snad jednou z nejobtížnějších. Nejen, že je zde, podobně jako v jiných aspektech, třeba vypořádat se se zjevným paradoxem lidské podstaty "věci" (tedy otázka zní: "Necháme jej promluvit?"), ale vystupuje zde i nedůvěra ve schopnost tohoto "méněcenného člověka" správně chápat, interpretovat a reagovat na vnější svět (tedy otázka zní: "Můžeme věřit tomu, co řekne?"). Tento druh nedůvěry poměrně obšírně zpracovává Bentonová ve své knize o právu v koloniálních kulturách. Na konkrétních soudních případech zde zpracovává problematiku postavení rodilých Indů v Indii, Aboriginců v Novém jižním Walesu v

---

¹²² Stamp in WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 242.

¹²³ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 16.

¹²⁴ KLEIN 2002 op. cit. S. 261.

¹²⁵ KLEIN 2002 op. cit. S. 260 a 265.

Austrálii a Khoisanů (též Hotentotů) v Jižní Africe v různých rolích před soudy. Můžeme říci, že spolu s černošskými otroky tvoří všichni zmínění v tomto ohledu homogenní skupinu, neboť ze strany kolonizátorů (i otrokářů) čelí stejné, kulturně podmíněné nedůvěře.¹²⁶ Schaferová velmi podrobně popisuje případy a fungování zvláštního "otrockých" tribunálů zřízených v letech 1846 - 1862 při prvním soudním okrsku v New Orleans. Na popsáných případech je zcela patrná zvláštní povaha soudnictví ve vztahu k otrokům.¹²⁷

Podle Reddieho se (zejména v Karibiku) odehrál bezpočet případů nepřiměřeného zbití nebo zabití otroka jeho pánem, kterému přihlíželi ostatní otroci, ale tyto případy, pokud se dostaly k soudu, byly okamžitě odmítnuty s tím, že incidentu přihlíželi jen Afričané. Koloniální soudy trestaly jen ty nejstrašnější případy.¹²⁸ V jižanských státech USA neměli otroci právo bránit se před bělochy a nemohli ani svědčit, s výjimkou svědčení proti jiným otrokům.¹²⁹ Jižanský přístup k procesní způsobilosti otroka (i jeho právní osobnosti) dobře ilustruje případ *State v. Mann* z roku 1829.¹³⁰

3.2.7 Dědické právo

Chceme-li pojednat o dědickém právu v souvislosti s otroctvím, nelze nezmínit případ *Mitchell v. Wells* z roku 1859, ve kterém se na území otrokářského státu USA řešila "otázka uznání dědictví učiněného na půdě svobodného státu ve prospěch tam osvobozené otrokyně". Tento případ je podle Seltenreicha "dokladem dilematu, jemuž otrokářské společnosti čelily - zda zasahovat do činů pána (...) nebo zda připustit, že právo pána rozhodovat o vlastním majetku může případně představovat samotnou podstatu jeho moci na otrokem (...)".¹³¹

---

¹²⁶ BENTON 2002 op. cit. S. 129, 140, 170, 176 a 183 a násl.

¹²⁷ Jde o jednotlivé případy vražd bělochů a otroků jinými otroky, případy znásilnění otroky, jeden případ vzpoury atd. SCHAFFER, J. K.: *Slaves and Crime: New Orleans, 1846 - 1862* in WALDREP, NIEMAN c2001 op. cit. S. 70 - 84. Podobná látka je zpracována v následující části týkající se Mississippi - GROSS, A.: *The Law and the Culture of Slavery: Natchez, Mississippi* tamtéž. S. 92 - 112.

¹²⁸ REDDIE c2007 op. cit. 82.

¹²⁹ KLEIN 2002 op. cit. S. 192 a MORGAN 2007 op. cit. S. 113.

¹³⁰ Otrokyňe Lydia byla pronajata Johnu Mannovi. Když utekla, aby se vyhnula bičování, Mann ji postřelil. Její pán mohl žalovat škody, které na ní byly způsobeny, ale namísto toho ona sama zažalovala napadení a ublížení na zdraví. Mann byl obviněn soudem nižší instance, ale při odvolání rozhodl soudce Nejvyššího soudu Severní Karolíny Thomas Ruffin, že Mann jako nájemce měl veškerá práva vlastníka. To znamenalo, že mohl otroka trestat jakkoli, kromě zabití. Vysvětlil, že "moc pána musí být absolutní, aby bylo možno absolutně vykonávat podrobení otroka". Pánova moc tak nebyla předmětem diskuze, navíc otrok si této moci musel být vědom. KLEIN 2002 op. cit. S. 276 a velmi podrobně také HADDEN, S.: *Judging Slavery: Thomas Ruffin and State v. Mann* in WALDREP, NIEMAN c2001 op. cit. S. 1 - 4.

¹³¹ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 622 a 638 - 642.

Davis uvádí, že v Jižní Karolíně se vyskytovaly případy, kdy potomci otroka něco zdědili. Postupně se zde totiž vyvinula možnost shromáždit určitý osobní majetek z prodeje výtěžků z políček. Ačkoli šlo o instituci zcela mimo právní úpravu, některé rodiny otroků si takto předávaly porcelán, prádlo, drobná zvířata a krávy, zbraně a nejméně v jednom případě také osobního otroka jménem Tom.¹³²

3.2.8 Konec zotročení, manumise

Otrocký status bylo pravděpodobně ve všech otrokářských společnostech možno zvrátit. Otroek se mohl vykoupit, či být z rozhodnutí soudu nebo z vůle svého pána propuštěn na svobodu. Tím osvobodil i své případné nenarozené děti. Ovšem ty děti, které se narodily v době trvání otrockého statutu, v otroctví zpravidla zůstávaly. Připomeňme však, že i jedinci, kteří si bývali byli schopni zajistit svobodu, občas dávali přednost formálnímu otroctví, tedy zůstali pod ochranou svého pána, než aby riskovali nejistý život propuštěnce.¹³³

Propouštění na svobodu, ke kterému docházelo během revoluce na Severu a v severních státech Jihu USA, nemělo podle Heidekinga početně téměř žádný význam. V roce 1810 bylo asi 190 tisíc z celkové černošské populace USA (13,5 %) právně svobodných a téměř 110 tisíc z nich žilo v jižanských státech. Pak ale procentuální podíl svobodných černochů klesal, neboť vlády jižanských států (s výjimkou států Maryland a Delaware) začaly emancipaci ztěžovat nebo úplně znemožňovat. Například v Jižní Karolíně mohli být otroci osvobozeni jen legislativním aktem a v Mississippi jen odkazem. Ve Virginii již dříve platil zákon zakazující manumisi, pokud bývalý pán zároveň neuhradil náklady vypovězení osvobozeného z kolonie.¹³⁴ V roce 1850 byla úroveň manumisi podle sčítání lidu 0,45 promile. Šance na její získání byla tedy velmi malá - a spočívala buď na dobré vůli pána nebo předem uzavřené dohodě o samovýkupu otroka. Někdy byla svoboda udělena ještě za života pána, častěji však byla doložka o manumisi součástí jeho poslední vůle.^{135, 136} Nejčastější byla podle Kleina manumise v "hraničních" státech. Otrokáři se zde obávali snadného útěku otroků do sousedních svobodných států, a proto dbali na to,

---

¹³² DAVIS 2006 op. cit. S. 139 cituje MORGAN, *Slave Counterpoint*.

¹³³ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 14 a 139.

¹³⁴ HEIDEKING 2012 op. cit. S. 91 - 93, KLEIN 2002 op. cit. S. 203 a DAVIS 2006 op. cit. 132.

¹³⁵ Například George Washington sepsal krátce před svou smrtí roku 1799 závěť, ve které poskytl propuštění všem otrokům žijícím na Mount Vernon, až zemře také jeho manželka Martha. HEIDEKING 2012 op. cit. S. 80.

¹³⁶ Fogel a Engerman in WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 80 a 81.

aby jejich otroci byli "spokojeni". Kolem roku 1860 již byla většina Afroameričanů v Delaware a polovina v Marylandu volná. Méně obvyklá byla manumise v Kentucky, kde otroci tvořili čtvrtinu a v Missouri, kde tvořili 10 % obyvatelstva.¹³⁷ Freehling zmiňuje zákon z roku 1806 vydaný ve Virginii, podle něhož měli propuštění otroci do roka opustit stát, ovšem připomíná také následující legislativu let 1819 - 1837, která umožnila okresním soudům ukládat z tohoto příkazu výjimky. Podle něj představovala právě možnost manumisí (nejen ve Virginii, ale na celém Jihu) ve spojení se zákazem obchodu s otroky vážný zásah do zdejšího otrokářského zřízení.¹³⁸

---

¹³⁷ KLEIN 2002 op. cit. S. 140.

¹³⁸ Freehling in WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 14.

4 Komparace zrušení otroctví v USA a ve Velké Británii

Přesvědčení, že otroctví je nemorální a škodlivé, a s tím související požadavek univerzální abolicie, se podle Křížové objevil v podstatě náhle jako výlučně evropská záležitost po roce 1750. Do této doby není v evropském (ani americkém) prostoru zformována organizovaná opozice, byť v průběhu staletí kritizovali otroctví mnozí.¹³⁹ V posledních dekádách 18. století však myslitelé jako Adam Smith či Benjamin Franklin začínají vznášet racionální argumenty (otrok nemá zájem pracovat a je tedy nutné ho nejen živit, ale také hlídat; o peníze investované do jeho nákupu nemocí či smrtí nenávratně přicházíme a tudíž, otroctví je ve srovnání se "svobodnou" prací zcela neefektivní; náklady na otrockou práci jsou vyšší než námezdní práce v Anglii) a prominentní evropští intelektuálové prohlašují, že otroctví odporuje "přirozeným právům člověka", včetně Afričanů.¹⁴⁰

Ferguson zastává oproti ostatním autorům vcelku ojedinělý názor, že otroctví bylo skutečně zrušeno v návaznosti na "kolektivní změnu myšlení i cítění". Odmítá obecný závěr, že ke zrušení došlo ve chvíli, kdy přestalo vynášet a říká, že některé důkazy nasvědčují tomu, že "bylo zrušeno, přestože stále zůstávalo výnosné."¹⁴¹ Můžeme však říci, a citovaní autoři jsou nám oporou¹⁴², že tento autor místy trpí zkreseně pozitivním přístupem k Británii a Britům.

Nechme tedy zaznít i ostatní názory, podle kterých k obratu směrem k ideálu "svobody" sice došlo pod vlivem křesťanství a teze, že otroctví není kompatibilní s osvícenskou představou člověka nadaného svobodnou vůlí (D. B. Davis), ale také, že za ním stojí rozvoj industriálního kapitalismu, ve kterém již otroctví nemotivované pracovní síly nebylo výnosné. Za sedmileté války se navíc podle Křížové projevila nestabilita otrokářských kolonií a na konci 18. století se logicky objevují otázky po dopadech drancování lidských zdrojů. Dále Křížová připomíná práci E. Williamse, podle nějž bylo abolicionistické hnutí financováno a organizováno právě těmi, kdo vybudovali svou moc a prosperitu na otrokářství. Přijmeme-li tuto tezi, bude zrušení

---

¹³⁹ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 189 - 191 a KLEIN 2002 op. cit. S. 14.

¹⁴⁰ Ve 13. století odsoudil teolog John Duns Scotus válečné zotročování a prohlásil, že otroctví má být jen trestem za zločin. V 16. století zkritizoval francouzský filosof Jean Bodin Aristotelovu tezi, že někteří lidé se rodí jako otroci. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 16 a 17 a HEIDEKING 2012 op. cit. S. 53. Benjamin Franklin se také "vysmíval" pokrytectví Angličanů, kteří podporují obchod s otroky zvláštními zákony a přitom se zaštiťují láskou ke ctnosti a svobodě a anglickým soudům, které osvobodily jediného černocha - Jamese Somerseta. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 201.

¹⁴¹ FERGUSON 2007 op. cit. S. 148.

¹⁴² např. WASSON 2010 op. cit. S. 342 - 344.

otroctví ryze ekonomickým rozhodnutím v souvislosti s nástupem nové fáze britského kolonialismu.¹⁴³

Za nejvýznamnější osobnosti anglického práva stavějící se proti otroctví můžeme označit Williama Blackstona a Jeremyho Benthama. Blackstone v úvodu první knihy Komentářů o právech Anglie (*The Commentaries on the Laws of England*) pojednává o rozdílu v postavení svobodných a nesvobodných osob, přičemž jako stoupenec svobodného statusu všech lidí se vyslovuje proti otroctví na anglické půdě. Bentham se ve svém Komentáři ke komentářům [Williama Blackstona pozn. aut.] (*A Comment on the Commentaries*) mimo jiné vyslovuje pro oddělení státu a církve, rovnoprávnost mužů a žen, zrušení tělesných trestů a trestání dětí a konečně ke zrušení otroctví. Jsou to právě tito autoři, na jejichž práci byly vystavěny základní právní premisy abolicionistického hnutí, z nichž následně vycházeli při rušení otroctví Britové i Američané.¹⁴⁴

4.1 Britská cesta ke zrušení otroctví

Jak bylo řečeno výše, otroctví nebylo na území Velké Británie legislativně zakotveno a nebyla zde také diskriminační opatření na úrovni zákonů. V případě Británie se tedy při rušení otroctví jednalo především o nalezení odpovědí na etické a morální problémy s právními a praktickými hospodářskými dopady a vyřešení problému účasti na obchodování s otroky, které představovalo v 18. století jedno z nejvýznamnějších a nejvýnosnějších tamních hospodářských odvětví.¹⁴⁵ I přes relativní nedostatek legislativy, kterou by bylo nutno překonat, však v historii britského abolicionismu a rušení otroctví nalézáme hned několik velmi zajímavých soudních případů. Zrušení otroctví ze strany Británie bylo oproti Severní Americe o poznání kratším a jednoznačnějším procesem.

---

¹⁴³ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 191, 192 a 197.

¹⁴⁴ Kuklík in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 140 a 152 a KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1. S. 96.

¹⁴⁵ Britská účast na obchodu s otroky byla značně institucionalizována. Hlavní "spojkou" Anglie s obchodem s otroky byla *Royal Africa Company* (RAC), akciová společnost s výhradním právem obchodovat se západním pobřežím Afriky a také mezi Afrikou a Karibikem. Tato společnost vybudovala po celé Africe mnoho stanic, z nichž největší byla *Cape Coast Castle* na zlatonosném pobřeží. Poskytovala také úvěry začínajícím podnikatelům v Karibiku. V roce 1698 zrušil Parlament její monopol, ale některá majetková práva plynoucí z obchodu s otroky jí ponechal. Společnost fungovala až do r. 1750, kdy jí vypršela zakládací listina. Na plantáže Karibiku převezla více než 100 tisíc Afričanů. KLEIN 2002 op. cit. S. 244 a KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 121.

4.1.1 Vývoj práva směrem k abolicionismu

Ještě v roce 1677 byla v případě *Butts v. Penny* uplatněna náhrada škody na osobním majetku (*trover*) představovaném deseti černochoy s tím, že vzhledem k tomu, že otroci byli koupeni a prodáni jako zboží, jsou považováni za objekt, k němuž je možno vztáhnout tuto specifickou náhradu škody v systému angloamerického práva. Bylo rozhodnuto, že otroci jako ne-křesťané jsou v podstatě ne-lidé, tedy majetek. Ve stejném roce dospěl soud ke stejnému názoru ještě v případě *Lowe v. Elton* a v roce 1694 potom v případě *Gelly v. Cleve*. V případech *Chamberlain v. Harvey* v roce 1696, *Smith v. Brown and Cooper* v roce 1701 a konečně *Smith v. Gould* v roce 1706 rozhodl lord Holt, že *trover* nelze v případech černých otroků aplikovat, neboť podle britského práva nejsou černoši odlišní od ostatních lidí a ačkoli na Barbadosu mohou být obchodováni jako dobytek, v Anglii nikoli. Již v roce 1701 tak prohlásil, že jakmile se černochoy dostane do Anglie, je osvobozen; může být nevolníkem, ale ne otrokem. To znamenalo, že otroci v koloniích nebyli v Anglii považováni za otroky, ale za nevolníky. Tedy, že otrokáři měli i v Anglii právo vyžadovat službu a poslušnost, ovšem otrok nebyl dobyt看kem a nesmělo tak s ním být zacházeno. Tento názor byl v roce 1729 zpochybněn státním zástupcem (*attorney-general*) Sirem Philipem Yorkem. I ten však o dvacet let později v případě *Pearne v. Lisle* svůj postoj přehodnotil. Potvrzení, že vstup na anglickou půdu otroka osvobozuje, se objevuje jako *obiter dictum*, tedy nezávazná část rozhodnutí, v případech *Galway v. Cadee* (1750) a *Shanley v. Harvey* (1762).¹⁴⁶ Ještě v roce 1713 získala britská Jihomořská společnost monopolní právo na dodávky otroků do španělských kolonií (*asiento*), což přinášelo slibné vyhlídky a bylo bouřlivě oslavováno v ulicích. A snad k tomu přispěly právě i nenaplněné naděje z anglošpanělské smlouvy, že zde již v průběhu 18. století, nejdříve a nejhlasitěji v celém tehdejší světě, zaznívá kritika otroctví, které se stává aktuálním právním, politickým a morálním problémem.¹⁴⁷

Nejdříve vyvolávala vlnu protestů samotná přítomnost otroků a jejich práva přímo na anglické půdě. Kritici připomínali, že institut otroctví nevycházel ze

---

¹⁴⁶ článek *African Slaves and English Law* na <http://pdfproc.lib.msu.edu/?file=/DMC/African%20Journals/pdfs/PULA/pula003002/pula003002007.pdf>
dále článek KAUFFMAN, Miranda cit. z MARTONE, Eric. *Encyclopedia of Blacks in European history and culture*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2009. ISBN 0313344523. S. 200 - 203 (<http://www.mirandakaufmann.com/common-law.html>), KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 200 a KLEIN 2002 op. cit. S. 274.

¹⁴⁷ MORGAN, KOVÁŘ a POLIŠENSKÝ 2008 op. cit. S. 326 a 327, KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 200 a KUKLÍK in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit.

středověkých legislativ evropských zemí, což bylo příčinou nejistot ohledně postavení otroků v Evropě. Za oficiální zahájení abolicionistického hnutí je historiky často považováno vydání pamfletu Granvilla Sharpa "*O nespravedlnosti a nebezpečí tolerování otroctví v Anglii*". Sharp přitom ponechal stranou důvody morální i teologické a argumentoval výhradně z pozice práva: vzhledem k prokázanému lidství Afričanů požadoval, aby se na ně vztahoval *habeas corpus*.¹⁴⁸ Podstatným, nyní již precedentním soudním rozhodnutím byl případ Jamese Somerseta v roce 1771. Předseda soudu lord Mansfield vycházel z díla Williama Blackstona, že totiž "k natolik vysoké míře nadvlády, jako je otroctví, žádný anglický zákon neopravňuje" a rozhodl, že otrok, který vstoupí na anglickou půdu, se stane svobodným a jeho pán jej nesmí násilím odvést z Anglie zpět do kolonií.¹⁴⁹ Jakkoli je tento případ oslavován jako "triumf humanismu" a "počátek konce otroctví v britském impériu"¹⁵⁰, připomeňme, že ještě o rok dříve byl lord Mansfield v případě *Rex v. Stapleton* poněkud shovívavější a vyhnul se odpovědi na otázku, zda je otrok podle anglického právo zbožím či nikoli v obavě, jaké důsledky by mělo, kdyby otrokáři přišli o "majetek", který by se náhodou dostal do Anglie.¹⁵¹ A dále, že v roce 1783 v pojišťovacím sporu *Gregson v. Gilbert* rozhodl tentýž lord Mansfield, že hození 132 otroků přes palubu kvůli nedostatku vody a potravin je z hlediska pojištění stejné, jako by přes palubu byli hozeni koně.¹⁵² Granville Sharp a další neúspěšně žádali, aby byla vznesena obvinění z vraždy. Ještě dlouho po roce 1772 byli ve skutečnosti otroci dále prodáváni a násilím přepravováni do kolonií. Plantážníci nechávali své otroky formálně podepsat smlouvy o námezdním poměru, ale na jejich postavení se často nic nezměnilo.¹⁵³

---

¹⁴⁸ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 200. *Habeas corpus* "je pokládán za základní procesní prostředek zabezpečení osobní svobody v anglickém právu. (...) V 15. - 16. století se (...) formule *habeas corpus* začala (...) užívat jako procesní prostředek proti protiprávnímu zadržování nebo uvěznění. (...) Zásadní význam pro vymezení osobní svobody jednotlivce zejména v trestním řízení (...) přineslo až 17. století (...)." KUKLÍK 2013 op. cit. S. 340.

¹⁴⁹ Kukulík in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 139 - 141 a MORGAN, KOVÁŘ a POLIŠENSKÝ 2008 op. cit. S. 369. Wasson uvádí, že verdikt byl sice formulován velmi úzce, ale veřejnost si jej vysvětlila tak, že v Anglii nemůže otroctví existovat vůbec a k této interpretaci se nakonec přiklonil i právní systém. WASSON 2010 op. cit. S. 80.

¹⁵⁰ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 201.

¹⁵¹ článek KAUFFMAN, Miranda cit. z MARTONE, Eric. *Encyclopedia of Blacks in European history and culture*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2009. ISBN 0313344523. S. 200 - 203 (<http://www.mirandakaufmann.com/common-law.html>)

¹⁵² KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 201.

¹⁵³ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 201 a KLEIN 2002 op. cit. S. 307.

4.1.2 Zákaz obchodu s otroky

Připomeňme, že ještě na konci 18. století mnozí bojovníci za zlepšení postavení černochů nepovažovali za správné a konečné řešení všeobecnou emancipaci, neboť předjímalí (správně, jak upozorňuje Křížová) problémy, které by s sebou nesla: nesnadnou integraci bývalých otroků do společnosti a závažné hospodářské konsekvence. Abolicionisté tedy v této době upírali svou pozornost ke zrušení obchodu s otroky, jež podle nich mělo přinést růst ceny otroků a donutit jejich majitele hledat jiné zdroje pracovní síly. V roce 1783 zformovali příslušníci sekty kvakerů z náboženských i humanitárních důvodů v Londýně první oficiální organizaci usilující o zrušení obchodu s otroky - Výbor pro zrušení obchodu s otroky (*Society for Effecting The Abolition of the Slave Trade*)¹⁵⁴. Mluvčím tohoto hnutí v parlamentu se stal William Wilberforce¹⁵⁵, za organizaci a výzkum pak byl zodpovědný novinář Thomas Clarkson, který v roce 1785 vyhrál univerzitní cenu za esej proti obchodu s otroky a problematice zákazu otroctví se následně věnoval po zbytek života. Přes prvotní neúspěchy - petice z let 1783 i 1787 za zrušení obchodu s otroky, resp. za zrušení otroctví byly jednoznačně odmítnuty - se abolicionistům podařilo prosadit zákaz obchodu s otroky zákonem v roce 1807. Podle tohoto zákona dokonce nesměli být otroci ani převáženi na lodích pod britskou vlajkou a usvědčeným otrokářům hrozil trest odnětí svobody až na pět let nebo deportace do britské trestanecké kolonie v Austrálii až na čtrnáct let.^{156, 157, 158}

---

¹⁵⁴ Podle Wassona šlo navíc o "první organizovanou masovou politickou kampaň v historii". WASSON 2010 op. cit. S. 80.

¹⁵⁵ "Nežádám váš soucit, ale chladně a nezaujatě posouzení (...) záležitosti, která se týká ne pouze této země, ne pouze Evropy, ale celého světa a budoucích generací (...). Poté, co jsem provedl důkladné šetření okolností obchodu s otroky, se mi jeho zkaženost jeví tak strašlivá a nevyhoiditelná, že se má mysl zcela upřela k požadavku jeho zrušení. Obchod založený na zločinech a vedený způsobem, které jsem vám předestřel, musí být zastaven (...). Mé rozhodnutí je pevné. Neustanu, dokud jeho zrušení neprosadím." Tato slova pronesl Wilberforce v roce 1789 pře Dolní sněmovnou britského parlamentu. KRÍŽOVÁ 2003 cit. KITSON P. et al (eds), *Slavery, Abolition and Emancipation: Writings in the British Romantic Period*, London 1999, vol. 2. S. 135 - 151.

¹⁵⁶ KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 201 a 202, Kuklík in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 139, FERGUSON 2007 op. cit. S. 148 a MORGAN 2007 op. cit. S. 175 a 176.

¹⁵⁷ Po dosažení zrušení obchodu s otroky začala Británie vytvářet diplomatický tlak na ostatní země. Britští zástupci například prosadili do klauzulí Vídeňského kongresu odsouzení otroctví jako "odporujícího zásadám lidství a univerzální morálky" a v následujících letech skutečně všechny evropské námořní mocnosti začaly přijímat zákony proti obchodu s lidmi. Dále Britové při vyjednávání o nezávislosti bývalých španělských kolonií vyhlásili, že neuznají v Novém světě žádný stát, který se otevřeně a zcela nezřekne obchodu s otroky. Španělé byli tehdy již více než půl století závislí na britských dodavatelích a tak britské uznání tamních vlád mělo zpravidla podobu uzavření obchodní smlouvy, která obsahovala klauzuli o výslovném zákazu "odporného obchodu" a povolení kontroly lodí nových států britskou antiotrokářskou flotilou. Davis se odkazuje na Eltise a odhaduje, že bez tohoto tlaku by do Brazílie a Kuby bylo zavlčeno na 213 tisíc dalších Afričanů. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 215, DAVIS 2006 op. cit. 244 a MORGAN 2007 op. cit. S. 175.

¹⁵⁸ Wasson uvádí právě zákon o zrušení obchodu s otroky za jedním z příkladů ústupku vládnoucí skupiny "veřejné sfěře", která v této době získává na síle. Tato ochota brát ohledy na názor veřejnosti pak vedla ke zvýšenému zájmu o politiku, který je dnes zakořeněn v britské společnosti. WASSON 2010 op. cit. S. 142 a 143. Také Křížová upozorňuje, že jakkoli se protagonisté abolicionistické kampaně snažili vyvolat dojem "národního hnutí", vzešel návrh zákona z Horní sněmovny, podobně

Za největší úspěch abolicionistů v mezidobí let 1807 - 1823 považuje Morgan prosazení zákonů o registraci otroků, podle nichž museli otrokáři registrovat jména a věk svých otroků, jakož i údaje o porodech a úmrtích, čímž se mělo zabránit ilegálním importům. Jako první byl takový zákon prosazen v Trinidadu a do roku 1820 byl platný a účinný ve všech britských koloniích.¹⁵⁹

4.1.3 Zrušení otroctví

Do druhé fáze vstupuje britské abolicionistické hnutí ve 30. letech 19. století, kdy se po odmlce abolicionisté ozývají znovu, tentokrát s požadavkem na úplné zrušení otroctví.¹⁶⁰ V roce 1823 přenechává Wilberforce parlamentní kampaň Thomasi Fowellu Buxtonovi¹⁶¹ a dochází k pokusu zreformovat životní podmínky otroků v Karibiku mimo jiné zrušením bičování a zákazem tělesných trestů, zavedením volných nedělí a umožněním, aby otrok svědčil před soudem. Karibská lobby zastupující zdejší plantážníky se proti tomuto postupu postavila s tím, že otroctví je ze své podstaty instituce nereformovatelná, neboť principiálně zcela soukromá. Od roku 1825 organizují britští abolicionisté bojkot karibského zboží a v roce 1831 vzniká poměrně agresivní skupina mladých abolicionistů *Agency Commitee*, která vysílá po celé zemi potulné kazatele, aby šířili zájem o problematiku zrušení otroctví.¹⁶²

V roce 1833 je konečně přijat zákon o zrušení otroctví (*Bill for the Total Abolition of Colonial Slavery též Emancipation Act*).¹⁶³ V britském impériu tak otroctví formálně končí o půlnoci na 31. července 1834, neznamena však ani zdaleka faktický konec této instituce "ze dne na den". Především se vůbec netýká Cejlonu, Indie a ostrova Sv. Heleny.¹⁶⁴ A dále otroci v Karibiku (vyjma dětí mladších 6 let, které byly volné okamžitě) se platností tohoto zákona dostali na několik let do režimu

---

jako v dalších obdobích, kdy hlavní linii vývoje směrem k zákazu otroctví určovaly britské politické a intelektuální elity a nikoli řadoví občané. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 206.

¹⁵⁹ MORGAN 2007 op. cit. S. 176 a PATON D. in PALMIÉ, SCARANO (eds.) 2011 op. cit. S. 292.

¹⁶⁰ Argumentace je přitom různá. Wilberforce prohlašoval, že situace v koloniích ke zrušení otroctví přímo vybízí - války a revoluce zdevastovaly plantáže a poškodily obchod, produkce cukrové třtiny upadá a zrušení obchodu s otroky zvedlo cenu pracovní síly). Jiní argumentovali tím, že je to právě otroctví, které je příčinou zaostalosti černochů a zbavení břemene jim umožní rozvinout své přirozené schopnosti. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 210.

¹⁶¹ Podle Reddieho měl právě tento muž nakonec zdaleka největší zásluhy na zrušení otroctví v britských koloniích, ačkoli vyzdvihován je vždy především W. Wilberforce. REDDIE c2007 op. cit. S. 127.

¹⁶² KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 210 a 211 a KLEIN 2002 op. cit. 2.

¹⁶³ Wasson uvádí, že: "Zlé jazyky tvrdí, že Británie otroctví v Karibiku zrušila teprve tehdy, když se jí přestalo vyplácet. (...) Otroctví bylo zrušeno, protože to whigové už dlouho chtěli udělat z humanitárních důvodů. Jakmile měli za sebou volební reformu, už se nemuseli bát přinutit krále (který otrokářství podporoval) k přijetí emancipace. WASSON 2010 op. cit. S. 160.

¹⁶⁴ MORGAN 2007 op. cit. 192.

apprenticeship ("učňovství"), které mělo zabránit odlivu pracovních sil z plantáží a při kterém nesměli svou domovskou plantáž opustit ani vyjednávat o mzdě. Tento institut byl již po pěti letech zrušen - jednak se ukázal jako neefektivní, jednak byl podle všeho jen jiným názvem pro otroctví.¹⁶⁵ Ještě v roce 1860 mohl kterýkoli britský občan vlastnit otroky mimo britská území. V „pozoruhodné“ časové shodě se závěrečnou fází abolicionismu přišla také proměna britské společnosti v oblasti chudinské péče. Roku 1834 byl přijat dodatek zákona o chudých (*Poor Law Amendment*), který nahrazoval nucenou práci v chudobincích možností najít si obživu v průmyslových lokalitách. Souběh tohoto zákona a zákona o zrušení otroctví pak podle Křížové bývá označován za "vítězství anglické střední třídy".¹⁶⁶

4.1.4 Epilog

Protože v žádné z kolonií nedošlo k odškodnění bývalých otroků, nezbývalo mnohým z nich než pokračovat v práci na plantážích nebo jako námezdní dělníci, neboť postrádali půdu, kapitál i zkušenosti. Bývalým otrokářům byla za ztráty na majetku přiznána kompenzace ve výši jedné třetiny britského rozpočtu.¹⁶⁷ Britští abolicionisté však v této fázi podle Křížové již považovali svůj boj za vybojovaný. Nikdy nepřipustili, že je-li zachován plantážnický systém, je svoboda otroků jen formální. Pomoc propuštěncům tak přicházela nejčastěji ze strany neoficiálních a neortodoxních protestantských církví, jejichž cílem bylo také etablovat se v příslušných oblastech.¹⁶⁸ Navzdory obavám z chaosu a nekázně proběhl nakonec proces zrušení otroctví víceméně klidně a bývalí otroci se relativně brzy osamostatnili. Podle Kleina nepřišel nejzávažnější rozvrat od otroků, ale afrických farmářů v Jižní Africe, kteří zcela odmítli zásah do svého společenského uspořádání. Deset až dvanáct tisíc z nich emigrovalo do afrického vnitrozemí a založilo dva nové státy.¹⁶⁹

Právo kolonistů na trvalý pobyt ve Spojeném království stvrdil Zákon o britském občanství z roku 1948. Šlo o progresivní opatření, od něhož se očekávalo mimo jiné vyřešení nedostatku pracovních sil. Tato "politika otevřených dveří"

---

¹⁶⁵ Podrobněji o něm viz MORGAN 2007 op. cit. S. 194 - 198.

¹⁶⁶ Podle Morgana však zůstal jen "izolovaným monumentem nenáviděn lidem stejně, jako jeho symboly, ponuré chudinské dílny (...)." MORGAN, KOVÁŘ a POLIŠENSKÝ 2008 op. cit. S. 391 a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 212 a 213.

¹⁶⁷ Reddie uvádí, že se jednalo o částku mezi 15 a 20 miliony liber, představující dokonce až 40 % rozpočtu. REDDIE c2007 op. cit. S. 224. Podrobněji viz také PATON D. in PALMIÉ, SCARANO (eds.) 2011 op. cit. S. 296.

¹⁶⁸ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 212 a KLEIN 2002 op. cit. 132.

¹⁶⁹ KLEIN 2002 op. cit. S. 132 a REDDIE c2007 op. cit. S. 224 - 228.

vydržela do roku 1962, kdy vláda toryů imigraci lidí tmavé pleti omezila, ale neuzavřela ji úplně. V 50. a 60. letech přišli do Británie imigranti z Karibiku, kterým se vzhledem k tomu, že vyrůstali v "anglických" britských koloniích aklimatizovalo lépe než imigrantům z Indie a Pákistánu, jež následovali v 60. a 70. letech. Celkem vzato však podle Wassona všichni imigranti skončili v městských ghettech. V roce 1967 vznikla Národní fronta, strana za repatriaci černých imigrantů. O čtyři roky později byl přijat imigrační zákon, který zrušil výjimku pro členy Commonwealthu. V roce 1973 rozdmýchal rasistické nálady projev konzervativního poslance Enocha Powella, od nějž se sice labouristé i toryové okamžitě distancovali, přesto ale učinil z imigrace ústřední politický problém. V šedesátých letech vznikla pozoruhodná vlna liberální legislativy - mezi jinými byl v letech 1965 a 1968 zaveden trestný čin rasové diskriminace a v sedmdesátých letech navázala legislativa proti diskriminaci, která již ale tolik neodrážela veřejné mínění. Wasson tvrdí, že britská společnost lidí tmavé pleti úplně nepřijala dodnes.¹⁷⁰

4.2 Americká cesta ke zrušení otroctví

Jak jednoduše lze vzhledem k chybějící legislativě pojmout problematiku zrušení otroctví v Británii, tak složitá je logicky snaha postihnout stejný proces ve Spojených státech amerických. Jak již bylo řečeno, potýkáme se s obrovskou různorodostí tohoto národa a poměrně velkým počtem státních právních úprav, nadto ještě zastřešených úpravou federální.

4.2.1 Otroctví v období před válkou za nezávislost a v prvních dekádách republiky

Nemůže být sporu, že otroctví mělo v britských koloniích v Severní Americe od počátku nezastupitelnou úlohu. Spor kolonistů s britskou korunou v 60. letech 18. století ale odstartoval obhajobu přirozených lidských práv a svobod. Noviny i pamflety v kolonii poněkud paradoxně po několik dekád osočovaly Británii z toho, že chce kolonisty "zotročit". A přesto zůstalo v okamžiku zahájení revoluce otroctví legální ve všech třinácti koloniích, což pochopitelně neušlo pozornosti loajalistů a britských liberálů.¹⁷¹

---

¹⁷⁰ WASSON 2010 op. cit. S. 345.

¹⁷¹ Za všechny jmenujme Toma Paina, ale také Benjamina Franklina. KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 230.

Po vyhlášení nezávislosti se američtí představitelé ihned postavili proti obchodu s otroky a k 1. 12. 1775 zakázali jejich dovoz. Křížová však upozorňuje, že důvody byly více než humanitární spíše hospodářské a politické. Pro vůdce americké revoluce se totiž zákaz obchodu s otroky stal vhodným nástrojem, jak poškodit britské obchodníky, kteří byli pro Severní Ameriku hlavními dodavateli. Mimo jiné tím samozřejmě dali najevo, že na Británii lpí morální stigma otrokářství a tyranie. V Georgii a Jižní Karolíně byl ihned po ukončení války za nezávislost obchod opět povolen a následně znovu zakázán.¹⁷²

Některé státy přistoupily po zákazu dovozu otroků k úplnému zrušení otroctví na svém území již v době války za nezávislost nebo velmi krátce po ní. Křížová však připomíná, že například v Pensylvánii, Vermontu či Massachusetts šlo vedle vyjádření nezczizitelnosti lidských práv nebo rovnosti všech lidí také o vyjádření zanedbatelného významu otrocké práce pro hospodářství a také se zde promítly obavy z nelojality černochoů vůči novému státnímu celku. Ovšem ať byly jejich motivace jakékoli, všechny severní státy přistoupily do r. 1804 na určitou formu (většinou pozvolného) osvobození otroků.¹⁷³ V Marylandu a Virginii byli ale navrhovatelé takových zákonů přehlasováni argumentem, že by to vedlo k ochromení hospodářství a sociálnímu chaosu. Navíc mnoho majitelů otroků se dopadu těchto zákonů pokusilo předejít pouhým přeprodáním otroků do jižních států. I zde sice rétorika americké revoluce vedla k dočasnému propouštění na svobodu, ovšem tyto tendence poměrně brzy ochladly vlivem událostí na Haiti. Pak se určité konzervativní tendence projeví i v severních státech.¹⁷⁴

Ačkoli Ferguson uvádí, že z pohledu Afroameričanů pozdrželo dosažení americké nezávislosti jejich osvobození minimálně o jednu generaci¹⁷⁵, podle Křížové válka za nezávislost v konečném důsledku otrokářství oslabil. Funkční otrokářský

---

¹⁷² KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 233.

¹⁷³ Otroci na Severu pracovali v různých odvětvích a některých oblastech, např. New Yorku a New Jersey, jich byla velká populace. Otroctví však na Severu nikdy nebylo pro fungování ekonomiky zásadní a ani zde nebyly skupiny závislé na otroctví svým bohatstvím a prosperitou. I přesto bylo otroctví nejdříve zrušeno v oblastech, kde bylo otroků spíše méně. Vermont zakázal otroctví (jako vůbec první region Nového světa) již v první ústavě z roku 1777. Mnoho států používalo tzv. *free womb laws* (volně snad "zákony osvobozujícího lůna"), kdy zrození z otrokyně neznamenovalo zdědění otrockého statusu, minimalizující náklady státu a ztráty otrokářů. V roce 1780 schválila Pensylvánie zákon, podle které byly všechny děti narozené po určitém datu svobodné. V Massachusetts snahy o přijetí zákona o zrušení otroctví neuspěly, ale soudy se držely názoru, že otroctví není v souladu s Listinou práv, jež byla od roku 1780 součástí státní ústavy; v roce 1790 již zde nebyli žádní otroci. Connecticut ukončil dovoz otroků v roce 1774, osvobodil otroky sloužící v koloniální armádě a po revoluci přijal zákon o postupné emancipaci, který osvobodil všechny otroky narozené po roce 1784 dosažením 25. roku života. Podobný zákon přijal Rhode Island. New York a New Jersey přijal v r. 1799, respektive 1804 zákony umožňující samovýkup. Otroctví pak zde bylo ukončeno r. 1827, respektive 1846. KLEIN 2002 op. cit. S. 140 a DAVIS 2006 op. cit. S. 152.

¹⁷⁴ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 234.

¹⁷⁵ FERGUSON 2007 op. cit. S. 129.

system totiž vyžadoval jednotu plantážníků a "bílé rasy" jako celku a místo toho byla společnost rozdělena na patrioty a lojalisty a obě strany své otroky použili proti svým protivníkům. Jako první se ke svobodným i zotročeným černochům obrátili Britové - černí rekruti na straně lojalistů také po skončení války nejčastěji odcházeli do Kanady nebo britských kolonií v Karibiku. Ovšem mnohem více černochů se objevilo na straně povstalců, patriotů. Někteří bojovali z vlastního přesvědčení, jiní za slib svobody a přidělu půdy, další byli do války půjčeni svými pány tak, jako byli půjčováni koně. V listopadu 1775 Kongres na tlak jižanských patriotů a ze snahy učinit osvobozenou armádu co "nejctihodnější", rozhodl zastavit další rekrutování barevných. Akutní nedostatek vojáků si však jejich přijímání znovu vynutil již o tři roky později. Z celkového počtu 300 tisíc mužů v amerických jednotkách bojovalo 5 tisíc barevných. S černými vojáky se navíc, když padli do zajetí, nejednalo jako s válečnými zajatci, nýbrž jako se vzbouřenými otroky (i v případě, že do armády nastoupili jako svobodní). Ovšem účast ve válce pomohla sebevědomí černochů jako jednotlivců, ale také jako nově identifikovatelné skupiny. Zejména v severních státech se po skončení války černoši začali domáhat svých "přirozených práv", která jim náleží jako lidským bytostem.¹⁷⁶

Otroctví zůstalo po skončení války za nezávislost potenciálně závažným problémem, který nakonec neměl jiné řešení, než zpochybnit celou společenskou strukturu republiky. Válka o nezávislost podnítila rozsáhlou diskuzi na toto téma, ve které poměrně jasně vykryštovala dvojkolejnost USA na obecně "svobodnější" Sever a výrazně "pro-otrokářský" Jih. Základním principem, k němuž se američtí představitelé po vyhlášení nezávislosti přihlásili, bylo, že otroctví je záležitostí jednotlivých států a nikoli federace. Zásada posledního slova státu se však v praxi ukázala jako nerealizovatelná, zejména kvůli otázce šíření otroctví do těch částí Unie, které nebyly (zatím) z důvodu nedostatku obyvatel samostatnými státy a byly spravovány federální vládou. Thomas Jefferson v roce 1784 navrhuje, aby hranicí, za kterou se otroctví šířit nemůže, byl 31. stupeň severní šířky. Okamžitě ale naráží na tuhý odpor, protože některé státy si již na pásy země ležící západně a severně od jejich hranic, dělají nároky. Tento konkrétní spor skončil v roce 1787 přijetím kompromisu (tzv. *Northwest Ordinance*), podle něhož bylo možno zákaz otroctví

---

¹⁷⁶ "Například v roce 1777 skupina černochů v Massachusetts žádala o vydání zákona proti otroctví, neboť 'život v otroctví je horší než smrt'. O dva roky později se devatenáct černochů v New Hampshire dožadovalo svobody, 'aby slovo *otrok* již nezaznělo v zemi, která slavně bojovala za poklad svobody'. Někteří z těchto individuálních bojovníků svobody dosáhli, jiní neuspěli - to záleželo na konkrétních okolnostech." KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 236.

vztahovat jen na tzv. Severozápadní teritorium, tedy budoucí státy Indiana, Ohio, Illinois, Michigan, Wisconsin a Minnesota.¹⁷⁷ Na Jihu v této době probíhá revoluční změna - půda je vyčerpaná, cukrové třtině se nedaří a otroctví se pomalu přestává vyplácet. Průmyslová revoluce v Anglii a vynález mechanického vyzrňovacího stroje však přináší poptávku po pěstování bavlníku, kterému se zde navíc daří výborně.¹⁷⁸

V debatách na ústavním konventu ve Filadelfii na podzim roku 1787 nebylo otroctví ústředním problémem, ale debaty okolo něj byly vášnivé.¹⁷⁹ Abolicionisté (a také někteří jižané) napadli obchod s otroky a kompromisním řešením bylo stanovení dvacetileté lhůty, po níž Kongres import ukončí. V roce 1808 již většina jižanských států mezitím nashromáždila dostatek otroků a obchod s nimi ukončila sama. Spojené státy tak obchod s otroky ukončily prakticky ve stejný okamžik, jako Velká Británie. "Otcové zakladatelé" ponechali otázku otroctví nekomentovanou - jako by zde ani neexistovalo. Museli se však potýkat s mnoha praktickými problémy, jako byla například úprava zastupování států ve Sněmovně reprezentantů a Senátu. Zatímco v Senátu je bez ohledu na velikost každý stát zastoupen právě dvěma senátory, ve Sněmovně zastoupení reflektuje počet obyvatel (plnoprávných občanů) státu. Jižanské státy byly populačně bohatší než státy severní, ale poměr plnoprávného bělošského a zotročeného černošského obyvatelstva zde byl dramaticky výrazně v neprospěch bělochů. Proto přišel článek I, oddíl 2, paragraf 3 federální ústavy s tím, že do sčítání obyvatel nebudou zahrnuti Indiáni, kteří neplatí daně a populace státu se určí součtem svobodných, včetně těch, kdo jsou ve služebném poměru a tří pětin populace "ostatních osob".¹⁸⁰

Nové státy Louisiana (přistoupila v roce 1812) a Mississippi (1817) měli oba pro-otrokářské ústavy. Když o přijetí žádá v roce 1818 Missouri, stává se otázka otroctví opět ožehavou. Území Missouri totiž na jedné straně sousedí s Louisianou, kde v této době otroctví kvete, avšak leží tak daleko na severu, že by jeho přijetí mohlo znamenat rozpínání svobodných států na západ. V této době mají ve Sněmovně

---

¹⁷⁷ Ze států vytvořených na území Severozápadního teritoria jen Illinois a Indiana vážně jednaly o tom, zda otroctví nepřipustí. Poté, co Kongres několikrát odmítl odvolání proti *Northwest Ordinance* ze strany zástupců Indiany, byl zde roku 1805 přijat zákon o černošské nucené práci (*black indentured servitude act*), který otroctví de facto legalizoval. Ústava Indiany z r. 1816 však osvobodila všechny zde žijící otroky. V Illinois nebylo otroctví definitivně zrušeno až do r. 1848. Ohio, Michigan, Wisconsin i Minnesota všechny vstoupily do Unie jako svobodné státy. KLEIN 2002 op. cit. S. 223 a Freehling in WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 10.

¹⁷⁸ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 237 - 241.

¹⁷⁹ Jeho průběh ve vztahu k obchodu s otroky velmi podrobně popisuje D. B. Davis. D. B. Davis in WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 21 - 29.

¹⁸⁰ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 233, KLEIN 2002 op. cit. S. 31 a 105. Tento "výpočet" byl zrušen až 14. dodatkem ústavy. MEYERS 2005 op. cit. S. 34.

reprezentantů převahu zástupci lidnatějšího Severu, ale počet otrokářských i svobodných států je stejný (11), což samozřejmě znamená rovnováhu v Senátu. Zároveň platí, že otázky zásadního významu musí být odsouhlaseny oběma komorami. Jižané tedy rozpoutávají masivní kampaň za přijetí Missouri jako otrokářského státu a Seveřané odpovídají zintenzivněním protitrokářské literatury a demonstrací. Ve hře je v této době i možnost rozpadu Spojených států. Na čas pomohl situaci vyřešit tzv. Missourský kompromis, v rámci kterého byly do Unie přijaty dva státy současně - otrokářské Missouri a svobodný Maine. Zároveň jím byla stanovena hranice 36. stupně a 30. minuty severní šířky, za kterou nebylo možno šířit otroctví. Tak jako v ústavodárném konventu ve Filadelfii si tedy i tentokrát obava před rozpadem Unie vynutila kompromis, který otázku otroctví po celou další generaci zneutralizoval.¹⁸¹

První polovina 19. století se vyznačuje prudkým příklonem Jihu, čelícímu dlouhodobému nedostatku pracovní síly, k otroctví. To se z "nutného zla" stává "pozitivním, prospěšným společenským uspořádáním". Debaty o hranicích šíření otroctví na Jihu podněcují pocit ohrožení a nedůvěru a celou společností rezonuje spor o rozsah federální moci ve věci otroctví. Panovala obecná shoda, že zrušit otroctví mohou jen jednotlivé státy, ve kterých otroctví existovalo a nikoli federální vláda. Situace kolem Missourského kompromisu ukázala, jak ožehavá je otázka otroctví ve federálních teritoriích a otázka přijímání nových států do Unie. Roku 1808 zakázal Kongres obchod s africkými otroky, a ačkoli vynucování předmětného zákona bylo podle Seltenreicha až do občanské války "laxní", došlo k prudkému vzrůstu ceny otroků. I přes hrozící trest smrti se otroci do USA nepřestali pašovat - odhady nelegálních importů v tomto období se pohybují mezi 250 tisíci a milionem jedinců.^{182, 183} S posilováním abolicionistického hnutí na Severu¹⁸⁴ vzrůstala na Jihu hrozba ozbrojených povstání, z nichž "nejničivějším" bylo povstání Nata Turnera v

---

¹⁸¹ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 242, HEIDEKING 2012 op. cit. S. 99 a DAVIS 2006 op. cit. S. 274 - 278. O missourském kompromisu velmi podrobně viz MEYERS 2005 op. cit. S. 37 - 51.

¹⁸² KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 242 a 243 a Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 403.

¹⁸³ Dodejme, že naděje byly (podobně jako v Británii) vkládány také do konceptu rekolonizace. Americkou kolonizační společnost (AKS) založili seveřané a příslušníci "horních" jižanských států v roce 1816. Křížová upozorňuje, že jejich motivem bylo, spíše než odstranění otroctví, odklizení svobodných barevných - "cizích těles" v americkém národě. S podporou federální vlády, vlád jednotlivých států a za přispění církvi a soukromníků se AKS podařilo vykoupit půdu na jih od Sierra Leone a osídlit ji černošskými emigranty. Od roku 1824 nesla kolonie jméno Libérie a hlavní město Monrovia (původně Christopolis). Kongres však poměrně záhy ztratil o projekt zájem a AKS se podařilo přivést jen 1400 Afroameričanů, většinu již delší dobu svobodných. V roce 1847 prohlásili osadníci Libérii za republiku a přijali ústavu po vzoru ústavy USA. Naděje na velký příliv kolonistů ze Spojených států se však nevyplnily. HEIDEKING 2012 op. cit. S. 99 - 100.

¹⁸⁴ Za všechny jmenujme založení *American Anti-Slavery Society* v roce 1833 pod vedením Williama Lloyda Garrisona, z níž vzešel militantnější abolicionismus. Garrison také vydával protitrokářské noviny *Liberator*. KLEIN 2002 op. cit. 31.

roce 1831 ve Virginii. V reakci na něj přijaly všechny otrokářské státy nové, mnohem tvrdší zákony. Mimo jiné bylo výslovně zakázáno učit otroky číst a psát, některé státy pak také zakázaly činnosti černošských kazatelů a vyžadovaly, aby černoši docházeli do kostelů svých pánů.¹⁸⁵ Koncem roku 1832 navíc vypukla tzv. krize kolem anulování. Kongres cíleně zdražoval import z Evropy, aby chránil domácí průmysl. To bylo nevýhodné zejména pro jižanské státy, více než jiné regiony závislé na importu hotových evropských výrobků, které si toto jednání vysvětlily jako snahu Severu oslabit "zvláštní instituci". Celostátní shromáždění Jižní Karolíny proto prohlásilo zákony o clech z let 1828 a 1832 za neplatné, zakázalo vymáhání federálních cel na svém území a v případě použití síly hrozilo vystoupením z Unie. Prezident Jackson veřejně zhodnotil hrozbu Jižní Karolíny jako zradu na Unii, za kterou je trest smrti. Kongres nakonec celý konflikt zmírnil tím, že postupně snížil celní tarif na stav z roku 1816.¹⁸⁶

Mnoho jižanských zákonů v této době přijímalo přísné otrocké zákoníky a zákony zakazující vstup svobodným černošům, pod záminkou "zachování pořádku".¹⁸⁷ Dlužno dodat, že svobodní černoši neměli tehdy život lehký ani na Severu. V první polovině 19. století byli postupně zbavováni občanských práv na státní i federální úrovni. Zatímco v roce 1800 mohli volit ve všech státech Unie, o půlstoletí později již byli volebního práva zbaveni ne jen v jižanských státech, ale i v Pensylvánii a Indianě. Neustále čelili hrozbě únosu a prodeje do otroctví, byli omezováni při výběru povolání a vyloučení z mnoha aktivit vyhrazených bělochům. Neexistoval statut míšence - navzdory občasnému užívání slova *mulat* i sebemenší příměs černošské krve učinila z člověka černocha. "Bělošské" úřady měly v této době silnou tendenci nadhodnocovat kriminalitu černošů a poukazovaly na jejich hroživé

---

¹⁸⁵ Např. v Jižní Karolině byl v roce 1834 schválen zákon zakazující učit otroky číst a psát pod trestem šestiměsíčního vězení a pokuty 100 dolarů pro bělochy a navíc 50 ran pro černochoy, kteří zákon poruší. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 252 a MEYERS 2007 op. cit. S. 60.

¹⁸⁶ Klíčovou roli v tomto období hrál John C. Calhoun, zarytý zastánce otrokářského systému (vykonával funkci ministra a viceprezidenta USA, později byl senátorem) z Jižní Karolíny. V roce 1837 prezentoval Senátu svou slavnou obranu otroctví, která byla odrazem rasistických nálad a militantní obrany otrokářského systému, typické pro Jih USA ve 30. letech 19. století. Proslul také kritikou vlády, která se nechala abolicionisty přesvědčit, že principy přirozeného práva z případu Somerset mohou být navzdory mezinárodnímu právu přeneseny přes oceán. Mj. George M. Frederickson in WEINSTEIN, GATELL a SARASOHN (eds.) 1979 op. cit. S. 36 - 38 a DAVIS 2006 op. cit. S. 269.

¹⁸⁷ Za všechny např. trestní zákoníky Louisiany v první polovině 19. století nebo "proslulý" zákoník Jižní Karolíny ještě mnohem dříve - v roce 1739/1740 v reakci na rebelii "Stono". DAVIS 2006 op. cit. S. 140 a SCHAFER J. K.: Slaves and Crime: New Orleans, 1846 - 1862 in WALDREP, NIEMAN c2001 op. cit. S. 55 - 64.

Zákoník Jižní Karolíny vešel ve známost jako "*Negro Act*" a proslul svou přísností - odňal otrokům mnoho z práv a ochranných opatření garantovaných *common law*. MORGAN 2007 op. cit. S. 113.

počty ve věznicích a nápravných zařízeních - přičemž ignorovaly, že se sem mnoho z nich dostalo za marginální přestupky.¹⁸⁸

4.2.2 Přede hry k občanské válce

Podle D. B. Davise je klíčovou událostí historie otroctví v Severní Americe případ *La Amistad*, na jehož konci v roce 1841 Nejvyšší soud USA rozhoduje, že Afričané na této lodi pod španělskou vlajkou byli nelegálně zotročeni, čímž došlo k porušení španělského práva a anglo-španělských dohod.¹⁸⁹ Podle Seltenreicha pak pomyslný předěl, kdy otroctví přestává být (jen) problémem morálním a stává se problémem ústavním, představuje rok 1842 a projednávání případu *Prigg v. Pensylvánie*. V roce 1793 je totiž vydán federální zákon o uprchlých otrocích (*Fugitive Slave Act*), který vykazuje zásadní nedostatek ve vymezení důkazního řízení k nepochybnému zjištění, že se v daném případě jedná o "uprchlého otroka". Tím se dostala do ohrožení únosy i populace svobodných černochů Severu, přičemž zákon navíc nezaručoval neprávem zatčeným jejich následné propuštění. Z těchto důvodů některé "svobodné" státy přijímají vlastní zákony o uprchlých otrocích (*Fugitive Slave Laws*). A právě rozpor mezi federální úpravou a zákonem státu Pensylvánie z roku 1826 je jádrem případu projednávaného před Nejvyšším soudem Spojených států. Soud ve své podstatě řešil ústavnost federálního i pensylvánského zákona, který nakonec označil za protiústavní. Klein a Davis dodávají, že v této souvislosti vydávaly severní státy také zákony o osobní svobodě (*personal liberty laws*), které zaručovaly uprchlému soud a dohled státních úředníků a jistotu, že dotyčný černoch nebude unesen. V roce 1859 však v případě *Ableman v. Booth* Nejvyšší soud rozhodl, že tyto zákony jsou protiústavní. Na to některé státy zareagovaly přijetím ještě přísnější legislativy, zakazující v případech uprchlých otroků použít státní vězení a soudní síně.^{190, 191}

Připojení Texasu a vítězství v následující americko-mexické válce (1846 - 1848) posílilo podle Křížové sebevědomí Američanů, ale urychlilo blížící se

---

¹⁸⁸ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 254 a DAVIS 2006 op. cit. S. 153 a 154.

¹⁸⁹ Období let 1839 - 1842, které rozebírá v první kapitole knihy, pak dokonce nazývá "érou Amistad". K dalšímu, podobně závažnému případu otrokářské lodi *Creole* viz DAVIS S. 269. DAVIS 2006 op. cit. S. 12 - 26 a 269.

¹⁹⁰ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 403, 404 a 643 a násl., KLEIN 2002 op. cit. S. 154 a 231 a DAVIS 2006 op. cit. S. 265.

¹⁹¹ Doplňme, že k problematice zákonů o uprchlých otrocích se váže celá řada dalších soudních případů: případ Shadracha Minkinse z roku 1850, případ Christiana z roku 1851, případ Anthonyho Burnse z roku 1854, případy kolem tzv. Záchraný v Oberlin-Wellington z roku 1858 a další. KLEIN 2002 op. cit. S. 75, 90, 224 a 257.

katastrofu. Znovu se rozhořely spory o to, zda a kam se na nových územích může šířit otroctví, obě strany opět byly na poplach.¹⁹² Další jednotu Unie dokázal ještě zajistit kompromis z roku 1850. Podle něj byla Kalifornie přijata jako svobodný stát¹⁹³, Nové Mexiko a Utah se měly stát teritorií, v nichž se problémem otroctví zatím nikdy neřešil a urovnání se dočkaly i územní spory mezi Novým Mexikem a Texasem. Zakotven byl zákaz obchodu s otroky v Kolumbijském distriktu a zpřísněno stíhání uprchlých otroků.¹⁹⁴ Již o čtyři roky později však zdánlivě zažehnané rozpory znovu otevírá zákon o Kansasu a Nebrasce, podle kterého si občané těchto teritorií mohli sami hlasováním určit, zda budou do Unie přijati jako otrokářský nebo svobodný stát. Vzhledem k tomu, že oba státy leží za hranicí vytyčenou missourským kompromisem, nepřímou jej tak tento zákon zrušil.¹⁹⁵ V této emocionálně vypjaté době projednává Nejvyšší soud dva zásadní případy. V roce 1851 je to *Strader v. Graham*, v němž šlo o to, zda otroci pobytem ve svobodném státě při návratu do otrokářského státu ztrácí status otroka; Nejvyšší soud se odmítl případem zabývat s tím, že takové případy náleží soudům státu pána otroků a nikoli federální soustavě. V roce 1857 je však projednáván případ *Dred Scott v. Sandford*, ve kterém je podstata stejná, avšak roli zde nehraje svobodný stát, nýbrž federální teritorium, na němž je otroctví zakázáno Kongresem. Nejvyšší soud učinil mimo jiné dvě kruciólní prohlášení: zaprvé stanovil (argumentací, jež Seltenreich hodnotí jako "pochybnou"), že černí otroci ani jejich potomci ("bytosti nižšího řádu") si nemohou činit nárok na federální občanství a tedy ani soudit se u federálních soudů, a zadruhé shledal neústavním missourský kompromis, který je podle něj v rozporu s pátým dodatkem ústavy, zaručujícím, že žádná osoba nebude připravena o svůj majetek bez řádného soudního procesu. Rozsudek pochopitelně vyvolal na Severu bouři nevole.¹⁹⁶

---

¹⁹² Jižané například přišli s "konspirační teorií", že Velká Británie chce Spojené státy od Kanady přes Kalifornii až po Texas "obklíčit a zrušit zde otroctví, aby upevnila vlastní svrchovanost. Anglická vláda skutečně ráda viděla Texas jako pevnost proti další expanzi USA na jih a západ a naléhala na Texasany, aby zrušili otroctví nebo alespoň zamezili obchodu s otroky. HEIDEKING 2012 op. cit. S. 130 a 131.

Naopak na Severu vydala v roce 1852 spisovatelka Harriet Beecher-Stoweová protiotrokářský román *Chaloupka Strýčka Toma*, která se stala bezkonkurenčním bestsellerem. KRÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 257

¹⁹³ V době vrcholící zlaté horečky si zdejší běloši nepřáli konkurenci - otroky, ani svobodné černochy. HEIDEKING 2012 op. cit. S. 135.

¹⁹⁴ KLEIN 2002 op. cit. 101 a Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 404 a 405.

¹⁹⁵ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 405.

¹⁹⁶ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 405 a 406, KLEIN 2002 op. cit. 186 a HEIDEKING 2002 op. cit. S. 142.

Umírněné křídlo republikánů odmítající zrušení otroctví je v této době reprezentováno především Abrahamem Lincolnem. Zvolení tohoto muže, který vždy hájil jednotu Unie, prezidentem, se paradoxně stane záminkou k jejímu rozpadu.¹⁹⁷

4.2.3 Sever proti Jihu

Předehrou občanské války byl odchod (secese) Jižní Karolíny z Unie v roce 1860. Zástupci Karolíny se vrátili k argumentaci z tzv. krize kolem anulování, tedy že státy jsou suverénními stranami dohody, na jejímž základě vznikla Unie, což je opravňuje k posuzování ústavnosti unijních zákonů, a také k odchodu, ve kterém jim Unie nemá právo bránit. Vzhledem k obstrukcím severních států směřujícím proti vydávání uprchlých otroků, přestaly podle Jižní Karolíny ústavní garance existovat a Karolína se necítí být vázána svými povinnosti vůči společenství. Poslední "kapkou" pomyslného poháru trpělivosti bylo zvolení Lincolna, známého odpůrce otroctví. V tzv. první secesi následovalo Jižní Karolínu šest dalších států. Společně vytvořily Konfederaci (*Confederate States of America*), prezidentem prozatímně zvolily Jeffersona Davise a na počátku roku 1861 přijaly ústavu.¹⁹⁸ Za začátek občanské války je považován útok na Fort Sumter a její pád, po němž se v tzv. druhé secesi přidaly ke Konfederaci další čtyři státy. Je tedy třeba zdůraznit, že příčinou občanské války nebylo zrušení otroctví na Jihu a že příčina ani nebyla jedna. Šlo o vyvrcholení desítky let trvajícího vývoje, bojovalo se o interpretaci ústavy a jednotu Unie.¹⁹⁹

Sám Lincoln zpočátku otroctví odmítal zrušit s tím, že "vyplývá z ústavy" a je zaručeným právem jižanských států. Když v roce 1861 zrušil otroctví v rámci stanného práva v Missouri generál John C. Frémont, prezident toto rozhodnutí odvolal. Až v druhé polovině roku 1862 dospěl k názoru, že je třeba otroctví "vyhlásit válku". Sever prožíval krizi morálky a potřeboval vznešený cíl, navíc kritika otroctví znesnadnila Británii a Francii podporu Konfederace. V červenci 1862 je vydán druhý konfiskační zákon, osvobozující otroky vlastněné "rebely" (první, umožňující zabránit veškerého majetku (včetně otroků), který byl použit na povstání, je vydán již v srpnu 1861). V srpnu 1862 přijímá Lincoln jako první prezident "Výbor" Afroameričanů do

---

¹⁹⁷ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 406.

¹⁹⁸ Tato ústava byla založena na původní ústavě Spojených států, ale potvrzovala práva otrokářů a instituci otroctví. Zakazovala jakékoli omezení vlastnických práv pána a také jeho právo brát své otroky kamkoli po území Konfederace. Vůdci prohlásili, že věří v rasovou podřízenost černochů. KLEIN op. cit. 103.

¹⁹⁹ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 217 - 219, 406 a 407, 663 a násl. a 655 a násl. a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 258 a 259.

Bílého domu a v září vydává předběžné prohlášení o osvobození (*Preliminary Emancipation Proclamation*), ve kterém varuje jižanské státy, že má v úmyslu osvobodit všechny otroky v oblastech, kde probíhá rebelie. K začátku roku 1863 pak v účinnost vstoupilo Prohlášení o osvobození otroků (*The Emancipation Proclamation*). Šlo o "včasné a nezbytné válečné opatření" (což Seltenreich komentuje jako "diskutabilní ústavní status") osvobozující všechny otroky na území států, které se připojily k rebelii. Tedy samotné vydání Prohlášení neosvobodilo nikoho, ale umožnilo osvobozovat s postupem armády Unie a navíc se netýkalo otroků ve státech, které se ke vzpouře nepřipojily - ty ovšem následně otroctví zrušily samy.²⁰⁰

Se slibem, že černí Američané budou navždy svobodní a to zárukou na úrovni ústavy, zvítězil Lincoln v prezidentských volbách roku 1864. Třináctý dodatek ústavy byl ratifikován v prosinci 1865 těsnou většinou 119 ku 56 hlasům (v Senátu prošel již v roce 1864, ale byl tehdy přehlasován ve Sněmovně). Jednoznačnou formulací²⁰¹ definitivně zrušil otroctví na celém území Unie.²⁰² Abraham Lincoln se jej již nedožil.²⁰³ Křížová upozorňuje, že osvobození otroci nedostali žádné kompenzace - půdu, finanční kompenzaci ani vzdělání. Ani nejzarytější abolicionisté se totiž neodvažovali navrhnout konfiskaci půdy plantážníků. A tak byla většina osvobozených otroků nucena zůstat na domovské plantáži. Otrocká práce se zde proměnila v nájemní vztahy a pachtovní systém. Na rozdíl od nájemců zemědělské půdy však nedisponovali pachtýři žádným majetkem, pouze za svou práci dostávali část úrody a bývali beznadějně zadlužení. Dostávali se do závislosti, která je opět přibližovala statusu otroka.²⁰⁴

4.2.4 Epilog - poválečná Rekonstrukce a další vývoj

Následující řádky popisují vývoj po formálním zrušení otroctví na území USA. Protože se však *otroctví* v podstatné části dějin USA překrývá s *rasovou*

---

²⁰⁰ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 258 a 259, Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 407 a násl., KLEIN 2002 op. cit. S. 94 a 138 a DAVIS 2006 op. cit. S. 318.

²⁰¹ "Ve Spojených státech a na veškerém území podléhajícím jejich jurisdikci je zakázáno otroctví i nevolnictví, pokud nejde o výkon trestu za spáchaný a řádně dokázaný zločin." KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 259 a MEYERS 2005 op. cit. S. 232.

²⁰² O velkolepém významu Třináctého dodatku ústavy ne jen ve vztahu ke zrušení otroctví pojednává Tsesis. Viz TSESIS, Alexander. *The Thirteenth Amendment and American Freedom a Legal History*. New York: NYU Press, 2004. ISBN 9780814784341. S. 1 - 4.

²⁰³ Atentátník John Wilkes Booth byl vůdcem jižanské skupiny "spiklenců", kteří obviňovali Lincolna a republikány z úmyslu udělit občanská práva otrokům. HEIDEKING 2002 op. cit. S. 152.

²⁰⁴ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 407 a násl. a 665 a násl., KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 259 a HEIDEKING 2002 op. cit. 183.

nesnášenlivostí, která přejde v *rasovou segregaci* (a to vše na státoprávní úrovni), považují za podstatné postihnout zde alespoň stručně události následujícího století.²⁰⁵

Po válce čelila Unie mnoha závažným ústavním problémům, z nichž k nejsložitějším patřila otázka znovuzačlenění jižních států a nové právní postavení osvobozených Afroameričanů. Rasová otázka nebyla totiž třináctým dodatkem rušícím otroctví ani zdaleka vyřešena. Tento dodatek ústavy zahrnoval i (první ústavní) prováděcí ustanovení, které zmocnilo Kongres k vydávání legislativy podporující text a smysl dodatku. To se v této době ukazuje jako klíčové, neboť práva osvobozených otroků (*freedmen*) nebyla ve většině jižanských států respektována. Tyto státy sice nemají jinou možnost, než formálně zrušit otroctví, ale uchýlí se k přijímání represivních černošských (černých) zákoníků (*black codes*). Již současníci konstatovali, že osvobozený otrok není svobodný člověk, jen svobodný černoš.²⁰⁶
²⁰⁷ Křížová také upozorňuje, že s osvobozením padla určitá "ochrana", kterou otrokům poskytovali jejich pánové. Potrestání otroka bylo totiž na předválečném Jihu ponecháno v drtivé většině na vůli pána, který logicky sledoval své zájmy a postupoval tak, aby "zachoval práceschopnost". V poválečných letech se tak výrazně zvýšilo nebezpečí lynčování, tedy spontánního násilí ze strany bílých obyvatel.²⁰⁸

Jako protiváha černošským zákoníkům je Kongresem, navzdory prezidentskému vetu, v roce 1866 vydán zákon na ochranu občanských práv všech osob žijících ve Spojených státech, určující též prostředky k jejich hájení (*An Act to Protect All Persons in the United States in Their Civil Rights, and Furnish Means of the Vindication*). Podle tohoto zákona náleží všem osobám narozeným v USA (s výjimkou Indiánů nemajících povinnost platit daně) občanství USA a tyto osoby jsou nadány plnohodnotnou právní osobností i procesní způsobilostí. Za neoprávněná omezení těchto práv jsou pak stanoveny tresty do jednoho tisíce dolarů a/nebo odnětí

---

²⁰⁵ Emotivní projev "Mám sen" M. L. Kinga právě na toto téma krátce rozebírá Kosek. KOSEK 2011 op. cit. S. 307 a 308.

²⁰⁶ To dobře ilustruje příklad Černých zákoníků Mississippi z roku 1865 u Seltenreicha. Propuštěncům, svobodným černochům a mulatům je zde přiznána procesní způsobilost, možnost nabývat majetek dědictvím i koupí, ovšem pouze v obcích pod kontrolou obecních orgánů. Pikantní je sekce týkající se rodinného práva: Propuštěncům, svobodným černochům a mulatům je povoleno uzavírat sňatky mezi sebou, přičemž úřední záznamy o těchto sňatcích budou vedeny odděleně; ovšem "mezirasový" sňatek propuštěnce, svobodného černocha nebo mulata s "bílou osobou" je prohlášen za těžký zločin s trestem doživotního vězení. Kvalifikace propuštěnce, svobodného černocha a mulata si pak (s určitou nadsázkou) nezádají s pravidly v nacistickém Německu. Též v pracovním právu se setkáváme s neobvyklými ustanoveními: Bezdůvodné opuštění služby uzavřené na dobu určitou má za následek propadnutí mzdy na rok zpětně a existuje oprávnění pro "každou osobu" příslušného propuštěnce, svobodného černocha nebo mulata "zatknout a vrátit zaměstnavateli". Neschopnost nebo odmítnutí zaplacení daně bude v případě propuštěnce, svobodného černocha či mulata *prima facie* považováno za důkaz tuláctví. Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 667 - 669.

²⁰⁷ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 402, 11 - 414 a KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 259 - 261.

²⁰⁸ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 259 - 261 a DAVIS 2006 op. cit. S. 29.

svobody do jednoho roku.²⁰⁹ Vláda Spojených států se tímto zákonem uchyluje k ochraně individuální svobody. Podobným institutem byl také roku 1865 zřízený Úřad pro uprchlíky, osvobozené otroky a opuštěnou půdu (*The Freedmen's Bureau*), který koordinoval soukromou charitu s vládní pomocí a v některých případech také suploval soud chránící práva černých občanů. Bohužel, bývalí otroci nezískali reálně víc, než svobodu. A tak když se úřad roku 1869 zavíral, většina z nich byli chudí rolníci a bezzemci. Za zmínku dále stojí případ *In re Turner*, kterým v roce 1867 zakázal Nejvyšší soud faktické znovuzotročení černých dětí.²¹⁰

Výše nastíněný vývoj je dovršen přijetím čtrnáctého dodatku ústavy v roce 1868, a sice zejména ustanoveními prvního oddílu. Všem osobám narozeným nebo naturalizovaným ve Spojených státech bylo přiznáno federální i státní občanství²¹¹. Svobody a výsady občanů Spojených států bylo jednotlivým státům zakázáno jakkoli omezovat. Dále bylo státům zakázáno zbavit kohokoliv stejné ochrany zákona, života, svobody či majetku bez řádného soudního procesu. V tzv. jatečných případech (*Slaughterhouse cases*) z roku 1873, v nichž šlo o odvolání louisianských řezníků proti monopolizaci provozu na jatkách v New Orleans, však dochází podle Seltenreicha k odklonu Nejvyššího soudu USA "od účinné ochrany občanských práv osvobozených černochů a zásadnímu znehodnocení svobod a výsad čtrnáctého dodatku." Bylo důsledně odlišeno federální a státní občanství (smyslem dodatku byla totiž prý ochrana práv spojených s občanstvím USA a nikoli ochrana práv odvozených od občanství jednotlivých států). Naplňování většiny důležitých občanských práv tak napříště zůstalo výhradně v jurisdikci států, nezřídka rasisticky orientovaných. Ty mohly nyní vlastní legislativou své černošské obyvatelstvo šikanovat. A tak trvalo celé století, než v roce 1965 černochům zaručil zákon o občanských právech (*Civil Rights Act*) ta práva, která čtrnáctý dodatek chrání.²¹²

Roku 1870 byl přijat patnáctý dodatek ústavy garantující všem občanům USA volební právo. To je ovšem černochům v jižanských státech postupně opět omezováno lokálními zákonnými úpravami, jako byla povinnost prokázat gramotnost nebo vlastnictví majetku. I tento dodatek obsahoval zmocnění Kongresu k přijetí odpovídající legislativy. Touto legislativou jsou zákony z let 1870 a 1871 a zákon o

---

²⁰⁹ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 669 a 670.

²¹⁰ Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 411 - 414 a KLEIN 2002 op. cit. S. 151.

²¹¹ Což fakticky znamenalo popření soudního výroku ve věci *Dred Scott v. Sandford*.

²¹² Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 411 - 414 a 672 a násl. a KLEIN 2002 op. cit. S. 149.

občanských právech z roku 1875. Význam veškeré této legislativy je však značně omezen některými rozhodnutími Nejvyššího soudu. Roku 1896 pak formuluje Nejvyšší soud v případě *Plessy v. Ferguson* doktrínu "oddělení, ale rovni" (*separate but equal*) a posvětí tím politiku rasové segregace. Rasově oddělené služby, pokud jsou stejně kvalitní, nejsou podle tohoto rozhodnutí v rozporu s ústavou. Tento rozsudek bude mít kritické důsledky zejména v oblasti vzdělávání.²¹³

Dosavadním společenským řádem otrásl podle Křížové až zapojení Spojených států do první světové války. Válečný průmysl totiž přitáhl černé Američany do měst a černošskou otázkou se začalo zabývat i mezinárodní společenství. Rasová segregace si podle Seltenreicha zachovávala "ústavní dimenzi". Množí se případy rasistického násilí a lynčování, svou aktivitu obnovil Ku-Klux-Klan, vyskytují se zákazy smíšených manželství a pravidlo "kapky (nepatřičné) krve" (*one drop rule*) podle nějž stačí k oceňování jedince jakýkoli doklad či pouhá domněnka, že v linii jeho předků byl černoch. Výše zmíněné testy gramotnosti, kterými byl podmiňován výkon volebního práva, znevýhodňovaly také nevzdělané bílé obyvatelstvo. Proto se začala používat tzv. "dědova doložka" (*grandfather clause*), podle níž potomci těch, kdo volili již v roce 1866, nemuseli test podstupovat. Princip dědovy doložky byl zrušen v roce 1915 v případě *Guinn v. Spojené státy*. Pravděpodobně nejvýznamněji se rasová segregace projevovala v otázce vzdělávání, k čemuž se váží dva zásadní soudní případy - *Missouri ex rel. Gaines v. Canada* z roku 1938 a *McLaurin v. Oklahoma* z roku 1950. Seltenreich dále připomíná důležitou roli Earla Warrena, předsedy Nejvyššího soudu USA v 50. letech 20. století. Pod jeho vedením došlo "k revoluci v občanských právech" na jejímž konci stojí mimo jiné dosažení rasové rovnoprávnosti. Za klíčový mezník pak Seltenreich označuje případ *Brown v. Board of Education of*

---

²¹³ Argumentace obou stran přitom stojí za pozornost.

Nařízení o oddělené železniční přepravě podle zákona státu Louisiana "zcela zřejmě" neodporuje třináctému dodatku ústavy, který zrušil otroctví jako formu nedobrovolné služebnosti. Zákon, z něž vyplývá toliko rozlišení bílé a barevné rasy z právního hlediska nesměřuje k odstranění rovnosti. Z povahy věci nelze usilovat o smazání rozdílů daných barvou kůže nebo prosazovat sociální rovnost. Na otázku, zda je taková legislativní úprava "přiměřená" odpovídá soudce Brown, že vychází ze zažitých a lidem uznaných obyčejů a zvyklostí, a že označení nálepkou méněcennosti je tendenčním výkladem barevných.

Proti těmto (a dalším) tezím vydal nesouhlasné stanovisko soudce Harlan: "Ústava USA neumožňuje žádné veřejné autoritě zjišťovat rasovou příslušnost těch, jimž přísluší ochrana uvedených práv." Třináctý dodatek zakázal odbírání jakéhokoli práva tvořícího nedílnou součást svobody a tedy uložení jiných břemen nebo znevýhodnění je s ním v rozporu. A v neposlední řadě samozřejmě předmětný zákon státu Louisiana nevznikl proto, aby bránil bílým osobám ve vstupu do částí vlaku vyhrazených pro barevné, ale aby tyto vyloučil z přepravy ve vagónech obsazených bělochy.

I přes brilantní argumentaci soudce Harlana došlo k prosazení doktríny "oddělení, ale rovni". Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 411 - 414 a 684 a násl., KLEIN 2002 op. cit. 146 a KOSEK 2011 op. cit. S. 304.

Topeka, Kansas (Brown I) z roku 1954, který překonal doktrínu "oddělení, ale rovni"^{214, 215}.

K dosažení "barvoslepé" společnosti bude třeba ve Spojených státech v následujících letech ještě projevít mnoho odvahy, rozhodnout nemálo soudních případů a přijmout několik podstatných zákonů. A přísně vzato, *barvoslepá* není americká společnost ani v současnosti. Alespoň na ústavní úrovni však došlo případem *Brown I* k zásadnímu přiblížení rasově spravedlivé společnosti.

---

²¹⁴ Heideking v této souvislosti hovoří doslova o "změně právního paradigmatu v oblasti rasové segregace a občanských práv". Segregace v argumentaci tohoto případu snižuje vědomí vlastní hodnoty a způsobuje duševní a sociální újmy. Jednomyslným názorem soud rozhodl, že oddělená vzdělávací zařízení jsou nutně nerovná. Rozhořčení bílí jižané požadovali žalobu proti Warrenovi, ale docílili jen získání více času na úplné odbourání rasových překážek. HEIDEKING 2012 op. cit. S. 300 - 301.

²¹⁵ KŘÍŽOVÁ 2013 op. cit. S. 259 - 261 a Seltenreich in KUKLÍK, SELTENREICH 2007 op. cit. S. 425, 426, 436 - 438. Rasový problém z pohledu sociologie a kultury ve 20. století popisuje velmi zajímavě Heideking, viz S. 214 - 216.

5 Závěr

Ve Velké Británii se v posledních dekadách 18. století zformovalo hnutí pramenící z filosofie osvícenství, z ekonomických teorií proklamujících výhody svobodné práce a z britského protestantského přesvědčení, že otroctví je nemorální. Vzhledem k absenci státní legislativy, která by se vážala k otroctví, došla Velká Británie ke zrušení otroctví relativně zakrátko a jednoduše. Otroctví v britském impériu bylo zrušeno jediným zákonem, byť tento neznamenal jeho vymýcení zcela a okamžitě.

Aboliční proces ve Spojených státech byl plynule a logicky navázán na britský vývoj. Ve srovnání s ním však trval déle, byl složitější a měl o poznání více představitelů, mezi nimiž byli i bývalí otroci. Klíčovým milníkem byl revoluční boj za nezávislost, ve kterém dostala rozměr idea rovnosti, svobody a univerzálních lidských práv. Od této chvíle již vždy otroctví čelilo výrazné kritice, ať už ze strany věřících, politiků, právníků, literátů či prostých občanů. Také ve Spojených státech bylo prvním pokusem o vypořádání se s otroctvím zrušení obchodu s otroky, ovšem se stejným výsledkem, jako měla tato snaha v Británii, totiž zcela nedostatečným. Otroctví zde bylo zrušeno na úrovni ústavy a vyžádalo si krvavou daň v podobě občanské války (byť, jak bylo řečeno výše, válku Severu proti Jihu nelze chápat zjednodušeně jen jako válku „o otroctví“).

Otroctví bez diskuze poznamenalo všechny oblasti, ve kterých fungovalo, a jeho následky jsou místy patrné, tu méně, tu více, do dnešních dnů. Můžeme spekulovat, do jaké míry je to vina tehdejších elit, které se s tímto fenoménem možná nedokázaly vypořádat dostatečně, avšak tak jako vždy při studiu historických témat narazíme na to, že nelze soudit spravedlivě, když nám následný vývoj dává výhodu vědění.

Seznam pramenů a odborné literatury

Monografie

BENTON, Lauren A. *Law and colonial cultures: legal regimes in world history, 1400-1900*. New York, NY: Cambridge University Press, 2002. Studies in comparative world history. ISBN 0-521-80414-0.

CONDORCET, Jean Antoine Nicolas de. *Náčrt historického obrazu pokroků lidského ducha s dodatkem: Ukázka ze stati "Úvahy o otroctví černochů"*. Praha: Academia, 1968. Bez ISBN.

DAVIS, David Brion. *Inhuman bondage: the rise and fall of slavery in the New World*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-533944-4.

FERGUSON, Niall. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007. Obzor (Prostor). ISBN 978-80-7260-175-2.

HEIDEKING, Jürgen a Christof MAUCH. *Dějiny USA*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-2894-0.

HORWITZ, Morton J. *The transformation of American law, 1780-1860*. 3. print. Cambridge: Harvard University Press, 1977. Studies in legal history. ISBN 0-674-90371-4.

KLEIN, Martin A. *Historical dictionary of slavery and abolition*. Lanham: Scarecrow Press, 2002. Historical dictionaries of religions, philosophies, and movements. ISBN 0-8108-4102-9.

KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011. Bod. ISBN 978-80-7363-312-7.

KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-236-8.

KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1.

KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-80-7201-688-4.

MASON, Matthew. *Slavery and Politics in the Early American Republic*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2006. ISBN 9780807876633.

MEYERS, Donald J. *And the war came: the slavery quarrel and the American Civil War*. New York: Algora Pub., c2005. ISBN 9780875863603.

MORGAN, Kenneth O., Martin KOVÁŘ a Josef POLIŠENSKÝ. *Dějiny Británie*. 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-432-9.

MORGAN, Kenneth. *Slavery and the British empire: from Africa to America*. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 9780191566271.

PALMIÉ, Stephan a Francisco A. SCARANO (eds.). *The Caribbean: a history of the region and its peoples*. London: University of Chicago Press, 2011. ISBN 978-0-226-64508-7.

REDDIE, Richard S. *Abolition!: the struggle to abolish slavery in the British colonies*. Oxford: Lion, c2007. ISBN 978-0-7459-5229-1.

SELTENREICH, Radim. *Případy amerického soudce*. Praha: Orac, 2002. Best test (Orac). ISBN 80-86199-60-6.

TSESIS, Alexander. *The Thirteenth Amendment and American Freedom a Legal History*. New York: NYU Press, 2004. ISBN 9780814784341.

WALDREP, Christopher a Donald G. NIEMAN. *Local matters: race, crime, and justice in the nineteenth-century South*. Athens: University of Georgia Press, c2001. Studies in the legal history of the South. ISBN 9780820342054.

WASSON, Ellis Archer. *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3267-1.

WEINSTEIN, Allen, Frank Otto GATELL a David SARASOHN (eds.). *American Negro slavery: a modern reader*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 1979. ISBN 0-19-502470-2.

Internetové zdroje

<http://www.history.ac.uk> - Institut pro historický výzkum Londýnské univerzity
<http://digital.lib.msu.edu/projects/africanjournals/> - The African e-Journals Project, knihovna státní univerzity v Michiganu
<http://www.mirandakaufmann.com/common-law.html>

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá právní úpravou otroctví ve Velké Británii a ve Spojených státech amerických a dále jeho zrušením.

První část práce je věnována teoretickým východiskům. Nejdříve jsou blíže rozvinuty pojmy „otroctví“, „otrokářská společnost“ a „abolice“. Následuje stručný nástin vývoje otroctví od antiky přes středověk až po americké otroctví. Na konci této kapitoly je pak stručně pojednáno o právních úpravách otroctví obecně a vlivu osvícenství a křesťanství na vnímání otroctví.

Ve druhé části jsou rozebrány jednotlivé zkoumané geografické oblasti a některé právní fenomény ve vztahu k otroctví. Z geografických oblastí byla vybrána ostrovní Anglie, specifická tím, že zde otroctví vymizelo již ve 12. století a v právu nebylo nikdy zakotveno, dále Indie a Karibik jako dva příklady opačných konců spektra – zatímco v Karibiku představuje otroctví dodnes určující společenský prvek, v Indii jsou jeho dopady překvapivě „zanedbatelné“. Následuje podkapitola věnovaná dalším britským koloniím a poté charakteristika pevninské Severní Ameriky a amerického Severu a Jihu. Z různých aspektů právních úprav je zpracováno zotročení, rodinné právo, problematika otroka jako věci, právní ochrany otroka, jeho právní osobnosti, způsobilosti k jednání, procesní způsobilosti a úlohy v soudních sporech, dědické právo a propuštění z otroctví.

Poslední část práce je potom věnována zrušení otroctví, nejdříve ve Velké Británii a poté ve Spojených státech amerických. Respektován je chronologický vývoj v obou zemích, přičemž jsou postupně zmiňována důležitá soudní rozhodnutí, činnost důležitých osobností bojujících za zrušení otroctví a významné související dějinné události. Obě části jsou zakončeny epilogem, kde je zpracován vývoj po formálním zrušení otroctví (ve Velké Británii zákonem, ve Spojených státech ústavním dodatkem) a nastíněny následky existence otroctví.

Klíčová slova: otroctví, dějiny Velké Británie, dějiny Spojených států amerických

COMPARISON OF CERTAIN ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF SLAVERY AND ITS ABOLITION IN THE USA AND IN GREAT BRITAIN

Resumé

This thesis deals with legal regulation of slavery in Great Britain and the United states of America and also with its abolition.

The first part of the thesis is theoretical. At the beginning, it describes the concepts of “slavery”, “slave society” and “abolition”. This is followed by the brief history of slavery, from the ancient society, through the Middle Ages, to slavery in North America. The end of this chapter briefly discusses the legal aspects of slavery in general, and the influence of the Enlightenment and Christianity on the perception of slavery.

The second part focuses on situation in various geographic regions and some legal phenomena relating to slavery. The regions covered include England, specific for fact that slavery was abandoned there as early as in the 12th century and has never had any legislative background, together with India and the Caribbean as two examples of the opposite ends of the spectrum - while in the Caribbean slavery still constitutes a determining social element, in India the effects of slavery are surprisingly “negligible”. The next section deals with other Britain’s colonies and the characteristics of North American continent, and situation in the North and the South. Of the various aspects of the legislation, the thesis looks at enslavement, family law, the issue of slaves as things, legal protection of slaves, their legal personality, legal capacity and roles in litigations, probate law and manumission.

The last part of the thesis describes the abolition of slavery, first in the UK and then in the US. It respects the chronology in both countries, mentioning significant court decisions, involvement of prominent personalities fighting for the abolition of slavery, and the related major historical events. Both parts end with an epilogue describing the situation after the formal abolition of slavery (by law in the UK, and by a constitutional amendment in the US), and outlining the consequences of slavery.

Keywords: slavery, history of the United Kingdom, history of the United States of America